

שער תשיעי (א)

תיקון המוחין

⋮

מתקלא, חסדים וגבורות

פרק ארבעים ושלושה

תוהו ותיקון: מתקלא ותוספת מוחין

שני זמנים במהלך ההאצלה – תוהו ותיקון, כמובא לעיל פרקים לט-מ. על המובא שם – תיקון המתקלא ועמידתן של חכמה ובינה פנים בפנים – נוסף תיקון המוחין. בראשית ההאצלה, בזמן התוהו, לא היו מוחין; ואחר, בזמן התיקון, הופיעו המוחין. ביאור מהלכם של המוחין בשני זמנים אלו ארוך הוא. בפרק זה נתאר את כללו, ובפרקים הבאים נרשום את פרטיו. תיקון האצילות ממשך את המוחין מאבא ואימא אל זעיר אנפין. המוחין מתחילים בבטישה של אוירא במוחא סתימאה, וממנה הם מגיעים עד לזעיר אנפין.

[קמז] תוהו: לא היה מתקלא ולא היו מוחין

לעיל, סעיף קלד, הבאנו את דברי הגר"א כי תחילה לא היה מתקלא באריך אנפין, ועל כן 'כל הה' פרצופים לא באו לכלל תיקון, וכל מה שלמטה הוא יותר בחסרון' [רד]. בפסקאות הבאות מוסיף הגר"א כי כיוון שלא היה מתקלא בעתיקא קדישא חסרו המוחין ולא ירדו אל זעיר אנפין, וכאן, שלא הי' המתקלא בע"ק, ולא אתכלילו בי' חו"ג... ולכך לא היו או"א אנפין באנפין, ולא ירדו חו"ג לז"א' [רלא], זעדיין לא היה מתקלא בא"א, לכן לא היו מוחין' [רלב].

[רלא] ביאור ספרא דצניעותא, דפים ב ע"ד - ג ע"א

- = השלמתה של פסקה זו נמצאת בפסקה רמט
- א וזיוניהון לא אשתכחו.
- ב זיוניהון הן המוחין,
- ג ג"ר שחסרו להן,
- ד שלא יצאו אלא ו"ק...
- ה וכאן, שלא הי' המתקלא בע"ק,
- ו ולא אתכלילו בי' חו"ג, כמ"ש למטה,
- ז ולכך לא היו או"א אנפין באנפין,
- ח ולא ירדו חו"ג לז"א.

פרק מג תוהו ותיקון: מתקלא ותוספת מוחין

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה שעד ובפסקה רנו

א | רלב | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

= פסקה זו היא המשכה של פסקה רמג

= פסקה זו היא חלק מפסקה קצ

א ועדיין לא היה מתקלא בא"א, לכן לא היו מוחין.

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה שעז

[קמח] תיקון: תוספת מוחין

בסעיף הקודם למדנו כי תחילה לא היה מתקלא בעתיקא קדישא, ועל כן חסרו המוחין ולא ירדו אל זעיר אנפין. תיקון האצילות ממלא חיסרון זה, והוא ממשיך את המוחין מאבא ואימא אל זעיר אנפין, 'שלכן אחר התיקון צריך להמשיך מוחין לו או"א' |רלג|.

מכאן נובעת הבחנתו של הגר"א בין עצמו ושורשו של זעיר אנפין, 'וכל שהיה בעולם התהו הן עצמן ושרשן, ואינן חסרין לעולם' |רלג|, 'ולכן ז"א נקרא ו"ק, כי אותן שבאו בעולם הקדם בתחילת הבריאה, אותן אינן נחסרין' |רלה|, ובין המוחין הנוספים בו, 'הרי שהמוחין אינן מעצמו' |רלג|, 'כי כל מה שלא היה בתחלה קודם התיקון אינו אלא תוספת, ולא נחשב במנין' |רלד|, 'אבל מה שבאו אחר התיקון תלוי ע"י מעשה התחתונים' |רלה|.

את הלשון 'תלוי ע"י מעשה התחתונים' ביארנו לעיל סעיף צא.

להלן, סעיף רעא, נביא סיבה נוספת שכתב הגר"א להוספת המוחין בזעיר אנפין, 'לפי שהוא במקום ריק מהאור, לכן הוצרך למוחין. ולכן שם הוא בסוד התוספת ואין נכנס בחשבון ספירות שלו' |תקי|.

פסקה רלג מבארת את ספרא דצניעותא, דפים ב ע"ב - ג ע"א: וזוניהון לא אשתכחו.

א | רלג | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

= פסקה זו היא המשכה של פסקה שס

= פסקה זו היא חלק מפסקה קצ

א וזוניהון כו'.

ב מוחין שלהן.

ג שלכן אחר התיקון צריך להמשיך מוחין לו או"א,

ד כמ"ש בא"ז (רפ"ט ב') אתגליף האי חכמתא ואפיק חד נהרא כו', ועייל ברישא דז"א ואתעביד חד מוחא,

ה הרי שהמוחין אינן מעצמו,

ו וכל שהיה בעולם התהו הן עצמן ושרשן, ואינן חסרין לעולם.

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רמג

| רל"ד | ביאור ספרא דצניעותא, דף א ע"ד, הגהה

- א וסוד זה הדעת לא היה בעולם התהו.
- ב ולכן לא נחשב דעת בספירות,
- ג כי כל מה שלא היה בתחלה קודם התיקון אינו אלא תוספת,
- ד ולא נחשב במנין.
- ה שלכן ז"א נקרא ו"ק,
- ו אע"ג שלאחר התיקון יש בו ע"ס שלימות.

| רלה | ביאור ספרא דצניעותא, דף ג ע"א-ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רד
- = חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה קמט
- א ואמר במלכים, מיתו,
- ב שמלכו ומיתו לאלתר,
- ג אבל זיוניהון לא אשתכחו, כלל לא באו לעולם.
- ד ולכן ז"א נקרא ו"ק,
- ה כי אותן שבאו בעולם הקדם בתחילת הבריאה, אותן אינן נחסרין,
- ו אבל מה שבאו אחר התיקון תלוי ע"י מעשה התחתונים.
- ז וכן במלכות נקודה אחת בה בקביעות,
- ח ותשעה תלוי כנ"ל.
- ט ולפיכך כשרשעים בעולם תתקע"ד דורות נקרא עולם התהו כנ"ל.
- י וכן ב' אלפים תהו כנ"ל.
- יא אבל א"א ואו"א לעולם הן שלימין,
- יב שיצאו מתחלתן שלימין.

פסקה רלה מזכירה את תתקע"ד דורות, ולפיכך כשרשעים בעולם תתקע"ד דורות נקרא עולם התהו כנ"ל. וכן ב' אלפים תהו כנ"ל. ביאור עניינם של תתקע"ד דורות יובא להלן סעיף רצב.

כיוון שלימד הגר"א כי היעדר המתקלא גרם לחסרון המוחין, הרי הוא ממשיך ומלמד כי עיקרו של תיקון המתקלא נועד לתקן את הספירות התחתונות – לקיים אותן ולתת להן מוחין. ועיקר המתקלא הוא בשביל זו"נ... ואע"ג דאמר ג"כ על חו"ב, לא הוו משגיחין אפי"ן באפי"ן, הוא ג"כ בשביל זו"נ, כי הזיווג הוא אינו רק להוליד בנים, ולתת להם מוחין ולקיימם |רל"ו|.

| רלו | ביאור ספרא דצניעותא, דף א ע"ג

- א ועיקר המתקלא הוא בשביל זו"נ,
- ב כמש"ו דעד דלא הוי מתקלא כו',

- ג ומלכין קדמאין מיתו, שהן ז"ת.
 ד ואע"ג דאמר ג"כ על חו"ב, לא הוה משגיחין אפי"ן באפי"ן,
 ה הוא ג"כ בשביל זו"נ,
 ו כי הזיווג הוא אינו
 ז רק להוליד בנים,
 ח ולתת להם מוחין ולקיימם, כמ"ש למטה (בר"ה אתחשבת).
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה לד

[קמט] בטישה: אורא במוחא סתימאה

רישא דלא אתיידע הוא שורשה של האצילות, והוא מתלבש בספירותיה. ביאורו ארוך ומפורט מאוד, והוא יכתב להלן פרקים סה-סו. שם, סעיף רלג, נביא את דברי הגר"א כי תיקון המתקלא איננו תלוי בראשו של רישא דלא אתיידע, אלא בגופו, 'מתקלא כו', ר"ל בגוף של רדל"א... אבל רישא נקרא א"ס, וא"א לומר שם מתקלא, אפילו תלי' |תיח|, 'אפילו בגופיה אינו נאחז המתקלא, רק תליא, ואין נראה כלל גופיה' |תכא|. גם הפסקאות הבאות מלמדות כך, 'ואף שאמרנו דמרישא דלאו רישא תולה התקונין, לאו מרישא אלא מגופיה' |רלח|. מה משמעה של תלייה זו? בטישה והארה של אורא במוחא, 'ברדל"א, דהוא נפיק מניה טורנא, ובטש גו מוחא' |רלז|, 'ואמר תלי, לפי שאין מתקלא בו בעצמו, רק פשיטותא דאתפשט מניה ואתנהיר במוחא' |רלח|. הארה זו במוחא סתימאה היא התחלת המתקלא והמוחין, 'והוא נהיר במ"ס, ובו אתעביד כל תקונין וכל המתקלא כנ"ל' |רלח|. הפסקאות הבאות מבארות את ספרא דצניעותא, דף ג ע"ב: האי מתקלא תלי באתר דלא הוי.

| רלז | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה שלא
 = פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
 א האי מתקלא תלי כו'.
 ב ר"ל ברדל"א,
 ג דהוא נפיק מניה טורנא, ובטש גו מוחא ואגליף כו',
 ד כמ"ש בא"ז,
 ה וכמ"ש בזוהר בראשית דף ט"ז ע"א וט"ז ע"ב, ובתז"ח ובז"ח ש"ה והרבה מקומות.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רמ

| רלח | ביאור ספרא דצניעותא, דפים ג ע"ד - ד ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה שלג
 א האי מתקלא תלי באתר דלא הוי.
 ב ר"ל תיקון המתקלא בדו"נ, שהוא עיקר התיקון כנ"ל,

ג תליא ברישא דלאו רישא, רדל"א, שבו תלוי,
 ד כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"ב, בהאי מזל"א פשיט פשיטותא דקוטרא עילאה, ההוא רישא דכל רישין
 דלא אתיידע כו', והאי טמיר וסתים וגניז מכלא, תקונוי אתתקן בההוא מוחא סתימאה, דכלא
 דאתפשט ואתתקן ונפיק חסד עלאה כו', וחסד עילאה אתפשט ואתקין ואתכליל כלא במ"ס כו',
 בטש מאן דבטש בהאי מוחא ואתנהיר, ותליא ממזל"א יקירא כו', אתנהירו ג' רישין עלאין, תרין
 מתרין סטרין וחד דכליל לון כו', ת"ח לעילא אית דלא אתיידע כו' והוא כליל כלא, ותרין רישין
 ביה כלילין כו'.

= כאן מקומה של פסקה רפז

ה ואמר תלי, לפי שאין מתקלא בו בעצמו,
 ו רק פשיטותא דאתפשט מיניה ואתנהיר במוחא כנ"ל,
 ז כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"א, כל אינון עלאין בעתיקא תליין בז"א אינון, לאו תליין, אלא אינון ממש
 ובע"ק תליין, דהא שמא דעתיקא אתכסיא מכלא ולא אשתכח, אבל אלין אתוין דתליין בעתיקא
 בגין דיתקיימון אינון דלתתא דאל"ה לא יתקיימון.
 ח וכן כאן הכל תולה מרישא דלאו רישא,
 ט והוא נהיר במ"ס,
 י ובו אתעביד כל תקונין וכל המתקלא כנ"ל.
 יא ואף שאמרנו דמרישא דלאו רישא תולה התקונין,
 יב לאו מרישא אלא מגופיה,
 יג כמ"ש שם והאי טמיר כו', דאתפשט ואתתקן ונפיק חסד עילאה ותתאה, וחסד עלאה אתפשט
 ואתתקן כו' כנ"ל.
 יד ואמר שם, פשיט חד טורנא כו' בטש כו', וארשים בבוסיטא דא בהאי מצחא ואתרשים ביה חד
 נהורא דאקרי רצון, והאי רצון אתפשט לתתא בדיקנא עד ההוא אתר דמתיישבא בדיקנא ואקרי
 חסד עילאה.
 טו וכן למעלה אמר, דהא רישא עילאה כו', פשיט חד טורנא בסימא יאה כו'.
 = המשכה של פסקה זו בפסקה תיז

פסקה רלט מצטטת את דברי ספרא דצניעותא ומצינת להם מקורות מן הכתובים, כדרכו של
 הגר"א המתוארת לעיל סעיף קכט.

רלט | ביאור ספרא דצניעותא, דף ז ע"ד

= פסקה זו היא המשכה של פסקה שכט
 א האי מתקלא תליא באתר דלא הוה. כמ"ש במאזנים לעלות המה מהבל כו' (תהלים ס"ב).
 ב והתחלת המתקלא מחכמה,
 ג כמ"ש בא"ז דף ר"צ ע"א, חו"ב בחד מתקלא אתקלו, דכר ונוק' כו', וכתוב (איוב כ"ח) והחכמה
 מאין תמצא כו'.

פרק מג תוהו ותיקון: מתקלא ותוספת מוחין

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תכ

[קנ] בטישה: התחלת המוחין

הבטישה היא מקורם של המוחין ושל המתקלא. המוחין מתחילים בבטישה של אורא במוחא סתימאה, וממנה הם מגיעים עד לזעיר אנפין, שם התחלת המוחין דז"א, בבטישו הנ"ל, דחכמה סליק לעילא לעילא, ומקבל המוחין לז"א |רמ|, זבטש אורא במוחא |רמא|, ידעד לא הוי מתקלא, הוא בא"א, ששם התחלת המתקלא, אורא בטש גו מוחא |רמב|, זיהמוחין הן באין מלמעלה עד רזא דא"ס, מבטישו דאורא ומ"ס |רמג|. אורא ומוחא הם קרומא דאורא ומוחא סתימאה, כלומר הראש השני והראש השלישי שבתלת רישין, כמובא לעיל סעיף קמא. דברים נוספים על הבטישה יובאו להלן סעיף קעה וסעיף רלו. פסקה רמ מבארת את ספרא דצניעותא, דף ד ע"א: אתקלו ביה אינון דלא אשתכחו.

| רמ | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

= פסקה זו היא המשכה של פסקה רלז
= פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
א אתקלו ביה כו'.
ב שם התחלת המוחין דז"א,
ג בבטישו הנ"ל,
ד דחכמה סליק לעילא לעילא,
ה ומקבל המוחין לז"א,
ו כמ"ש למטה, ובתור כן סליק בדרגוי לעילא לעילא.
ז וכמ"ש בא"ז (רפ"ט ב'), בהאי מזלא פשיט פשיטותא דקוטרא עלאה, ההוא רישא דכל רישין דלא אתיידע כו', בטש מאן דבטש כו', אתגליף האי חכמתא כו', ועייל ברישא דז"א כו'.
= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רנב

| רמא | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"ב

= פסקה זו היא המשכה של פסקה תמ
= פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
א ומתחיל מראש האצילות של או"א.
ב ששורש החכמה הוא ביו"ד עלאה דע"ק,
ג שהוא קרומא עלאה דאזדכך וסתים.
ד ובטש אורא במוחא,
ה ומשם יוצא אורא אחרא לבר,
ו ושם התחלת החכמה, כמ"ש לעיל.
= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תמא

| רמב | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה ר
- = פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
- א אורא בטש גו מוחא,
- ב עד דאתיישב בדיקנא בב' מזלות.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רא

דברי פסקה רמג כי 'והמוחין הן באין מלמעלה עד רזא דא"ס, מבטישו דאורא ומ"ס, מתאימים לדברים שיובאו להלן סעיף רנד, יולכך עלה למעלה, שהמוחין הוא מלמעלה למעלה עד א"ס כידוע' |תעג|.

| רמג | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רלג
- = פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
- א והמוחין הן באין מלמעלה עד רזא דא"ס,
- ב מבטישו דאורא ומ"ס.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רלב

פרק ארבעים וארבעה

תוהו ותיקון: תרין עיטרין, בוצינא דקרדינותא

ואוירא דכיא

בפרקים הקודמים הבאנו את דברי הגר"א כי הספירות נאצלו בשני זמנים – תחילה בזמן התוהו, שבו נאצלו הספירות בלי מתקלא; ואחר בזמן התיקון, שבו נאצלו הספירות במתקלא. בפרק זה נביא תיאור נוסף להאצלת הספירות בשני זמנים – תחילה בזמן התוהו, שבו יצא עיטרא דגבורה, בוצינא דקרדינותא; ואחר בזמן התיקון, שבו יצא גם עיטרא דחסד, אוירא דכיא.

[קנא] עלה במחשבה: עיטרא דגבורה ועיטרא דחסד

בפסקאות הבאות מלמד הגר"א כי שני זמנים בהאצלה – זמן ראשון, 'תחלה יצאו בעטרא דגבורה, והוא תקוני נוקבא' |רמד|, 'בארץ אדום באתר דכל דינין כו', והוא עטרא דגבורה במעוי דאימא... ולכן לא יתקיימו' |רמה|. זמן שני, ואח"כ יצא עטרא דחסד, תקוני דכורא... וע"י שניהם נעשה אדם זו"ג, ואתבסמו' |רמד|, 'ולכן לא יתקיימו עד שיצא עטרא דחסד' |רמה|.

| רמד | ביאור תיקונים מוזהר חדש עט ע"א, דף יח ע"ב

= פסקה זו היא המשכה של פסקה רמז
א והענין כי תחלה יצאו בעטרא דגבורה, והוא תקוני נוקבא,
ב ואח"כ יצא עטרא דחסד, תקוני דכורא כידוע,
ג שעטרא דחסד בז"א,
ד ועטרא דגבורה בנוקבא.
ה וכן הם תחלה באו"א כנ"ל.
ו וע"י שניהם נעשה אדם זו"ג,
ז ואתבסמו.
= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רמה

שני זמנים אלו הם שני פרקים במהלך של תוהו ותיקון, 'זו"ש מתחלה עלה במחשבה לברוא במה"ד, ראה שאין מתקיים העולם במה"ד, שיתף עמו מדה"ר. וזהו עלמין קדמאין דאתברירו במחשבה, וזהו עלה במחשבה ונתחרבו, וזהו ראה שאין מתקיים כו', שיתף כו', וזהו התיקון |רמה|, 'ולכן הי' העולם תהו... אתר דכל דינין כו'... זו"ס שאמרו, בתחלה רצה לברוא במדה"ד, ראה שאין העולם מתקיים כו', והוא סוד זה העולם' |רמו|.

בשתי פסקאות אלו מצטט הגר"א את דברי רש"י, 'ברא אלהים. ולא נאמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין. ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים' (פירוש בראשית א א). מאמר זה של רש"י, שלא מצאנו לו מקור בדברי חכמים,¹ הוא יסוד שיטתו של הגר"א בתיאור מהלך הבריאה – תחילה דין ואחר רחמים, כמתואר להלן סעיף רפד, תחילה בוצינא דקרדינותא ואחר אורא דכיא, כמתואר להלן סעיף רפח; ובתיאור מהלך הגאולה – תחילה דין ואחר רחמים, כמתואר להלן סעיף שיב וסעיף שטו.

| רמה | ביאור תיקונים מוהר חדש עט ע"א, דף יח ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רמד
- א וכן שם בד' קל"ה, תאנא בצניעותא דספרא כו', בארץ אדום באתר דכל דינין כו', והוא עטרא דגבורה במעוי דאימא.
- ב ושם, תאנא הוא גזירת דינא כו', אלף אלפין כו',
- ד והוא דעת, שבו אלף אלפין אכסרדין, כמ"ש שם קל"ו ע"א, מחללא תליתאה נפקי אלף אלפין כו',
- ה והוא דעת מוחא תליתאה, כמ"ש בא"ר וא"ז, ואמר שם, תאנא בכל קוצא וקוצא מתאחדין אלף אלפין כו' מאינן תקיפין,
- ו ולכן לא יתקיימו עד שיצא עטרא דחסד.
- ז וז"ש מתחלה עלה במחשבה לברוא במה"ד, ראה שאין מתקיים העולם במה"ד, שיתף עמו מדה"ר.
- ח וזהו עלמין קדמאין דאתברירו במחשבה,
- ט וזהו עלה במחשבה ונתחרבו,
- י וזהו ראה שאין מתקיים כו', שיתף כו', וזהו התיקון.
- יא = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תל

| רמו | ביאור ספרא דצניעותא, דף ב ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה שיא
- = פסקה זו היא חלק מפסקה תקכו

1 על ההבדל בין דברי רש"י ובין מאמר חכמים בבראשית רבה נכתוב להלן סעיף רפד.

- א ולכן הי' העולם תהו,
- ב כמ"ש בא"ר דף קל"ה ע"א, וימלוך באדום, רזא חדא הוא אתר דכל דינין כו', תאנא הוא גזירת דינא תקיפא כו'.
- ג וכן בדף קמ"ב ע"א, אתר דכל דינין כו', ולא אתבסמו דינא בדינא כו'.
- ד וז"ס שאמרו, בתחלה רצה לברוא במדה"ד, ראה שאין העולם מתקיים כו',
- ה והוא סוד זה העולם.

[קנב] תהו ותיקון: בוצינא דקרדינותא ואוירא דכיא

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי תחילה יצא עיטרא דגבורה ואחר יצא עיטרא דחסד. על אלה מוסיפה פסקה רמז את מהלך האצלתם של בוצינא דקרדינותא ושל אוירא דכיא. תחילה נבראו העולמות בסטרא דדינא, על ידי בוצינא דקרדינותא, ולכן חרבו ולא התקיימו. וז"ס ואלה המלכים כו' בארץ אדום, שהיא בינה, שע"י כן אתחרבו, וזהו מאתן ושבעין עלמין קדמאין, ע"י בוצינא דקרדינותא יצא. ולכן לא אתקיימו בסטרא דדינא. אחר יצא עיטרא דחסד, הוא אוירא דכיא, והשתתף עם בוצינא דקרדינותא, והעולמות נתבסמו ונתקנו. ועיטרא דחסד נקרא אוירא דכיא, והוא גנוז באבא... ולכן ע"י התבסמות באוירא דכיא נתתקנו עלמין קדמאין, עד דאשתתף בהדיה אוירא, עיטרא דחסד. כתב כאן הגר"א 'אשתתף', על יסוד דברי רש"י שהובאו בסעיף הקודם. התיקון הוא אפוא חיבור של אשא ואוירא, תרין עיטרין של חסד וגבורה, 'אשא מסט' חד ואוירא מסט' חד, והן תרין עיטרין, חו"ג, ניצוצא ואוירא'. להלן, סעיף קנה, נלמד על תיקון המוחין, הם תרין עיטרין, הם אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא. תיקון זה ממשיך את שיתוף אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא בעת תיקונה של ההאצלה הראשונה, שעליו מלמדת פסקה רמז.

[רמז] ביאור תיקונים מוזהר חדש עט ע"א, דף יח ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רנג
- א וז"ס ואלה המלכים כו' בארץ אדום, שהיא בינה,
- ב שע"י כן אתחרבו,
- ג כמ"ש בא"ר, ושם בא"ז בד' רצ"ג ע"א, מאי סטרא דאימא גבורה תקיפא כו'.
- ד ועיטרא דחסד נקרא אוירא דכיא,
- ה והוא גנוז באבא, כמ"ש במאמר הנ"ל,
- ו ולכן ע"י התבסמות באוירא דכיא נתתקנו עלמין קדמאין, כמ"ש במאמר הנ"ל,
- ז ובד' רצ"ה ע"א, נפיק ההוא נצוצא בוצינא דקרדינותא כו', כד אימא אתמשכת ואתכלילת באוירא דכיא, ההוא חוורא נקיט אימא וניצוצא עאלת ונפקת ואתאחד דא בדא כו', ובא"ר ד' קל"ה ע"ב, תאנא כד סליק ברעותי כו', ואפיק מבוצינא דקרדינותא חד ניצוצא כו', ע"ש עד אתקרי גולגלתא תקיפא.

- ח ואמר שם, אשא מסט' חד ואורא מסט' חד,
ט והן תרין עיטרין, חו"ג,
י ניצוצא ואורא, כמ"ש"ו.
- יא אבל בוצינא דא כו', ודינא מסטרוי אשתכח.
יב ור"ל שעטרא דגבורה שהוא במעוי דאמא,
יג אף שבאימא אין שם דין,
יד מ"מ דינא מסטרהא, בהתפשטות למטה התרין עיטרין.
טו וזהו בכ"מ דבינה דינין מסטרהא, ור"ל נהיר למאתן ושבעין עלמין הן מסטרא דבוצינא דקרדינותא,
טז וכן בכ"מ שזוכר מאתן וע' עלמין הוא מסטרא דבוצינא דקרדינותא,
יז כמו ברעוא דרעוין, דשם גניז האי ניצוצא כמ"ש"ל, אמר בא"ר ד' קכ"ט ע"ב, האי מצחא אתפשט במאתן וע' אלפין נהירין דבוצינא.
יח והן כ"ז אותיות התורה דאתגליפו בבוצינא דקרדינותא כידוע,
יט דבוצינא גליף גליפין, וכמ"ש בס"י, חקקן חצבן צרפן שקלן.
כ והכל בסטרא דגבורה, שלכן וידבר אלקים את כל הדברים האלה,
כא ובבינה ניתנה התורה אנכי כו', כידוע ובהרבה מקומות,
כב וכמ"ש תורה בגבורה ניתנה, וכל אות סליק לעשר כידוע.
- כג והן מאתן ושבעין עלמין קדמאין,
כד ע"י בוצינא דקרדינותא יצא.
כה ולכן לא אתקיימו בסטרא דדינא.
כו עד דאשתתף בהדיה אורא, עיטרא דחסד,
כז כמ"ש בא"ר קמ"ב ע"א, בגין לאתבסמא גבורה דא, דכליל ה' גבוראן, בהאי חסד דכליל ה' חסדים כו',
כח והן שני עטרין הנ"ל כידוע, ה"ח וה"ג, דעת,
כט ואמר שם, ובג"כ בכולהו כתרים כו', ע"ש, עד אתבסמו ואתכלילו דא בדא.
= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רמד

פרק ארבעים וחמישה

מוחין: חסדים וגבורות, תרין עיטרין,

אחסנתא דאבא ואימא

לעיל, סעיף קמח, למדנו כי תיקון המתקלא מוסיף מוחין בספירות האצילות. הגר"א האריך לבאר את עניינם של המוחין, ובפרק זה נביא את עיקרי דבריו. המוחין הם החסדים והגבורות, הם תרין עיטרין שמורישים אבא ואימא לזעיר אנפין, שנקראים גם אחסנתא דאבא ואימא. תרין עיטרין הגנוזים באבא ובאימא הם אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא. המוחין יורדים מעתיקא קדישא אל אבא ואימא, ומהם אל זעיר אנפין. החסדים והגבורות יוצאים מחסד ומגבורה שבעתיק, והם הולכים ומתפשטים בכל הפרצופים. תיאור הוספת המוחין איננו שלם בלא דברי הגר"א על תלייתם של המתקלא ותיקון המוחין ברישא דלא אתיידע. דבריו אלה יובאו להלן פרקים סה-סו.

[קנג] מתקלא: מוחין, חסדים וגבורות, תרין עיטרין, אחסנתא דאבא ואימא

לעיל, סעיף קלה, הבאנו את דברי הגר"א כי תיקון המתקלא הוא חסדים וגבורות ומכריע ביניהם, ידוע שמתקלא הוא זוי"ג ומכריע ביניהם... שזה חסדים וזה גבורות, עד שיבא הכתוב הג', שכולל חו"ג, וכריע ביניהם, ואז מתבסמן כחדא' [רה]. אחר, לעיל סעיף קמ, למדנו כי חסד, גבורה ודעת הם תיקון המתקלא, 'זהמתקלא הוא ליתקן הכל בתלת תלת, כף זכות כו'; וכן חב"ד הוא מתקלא' [רטז].

פסקה רמח מלמדת כי כל אלה – תיקון המתקלא, החסדים והגבורות והמכריע ביניהם – הם המוחין, 'ואמרנו לעיל שהן המוחין דז"א... והן חו"ג כנ"ל... הן חב"ד דאתכלילן במזלא', 'זהן המתקלא', 'ב' מוחין, א' עטרא דחסד וא' עטרא דגבורה, ע"י עטרא שכולל שניהם, והן חב"ד'. כבר למדנו על תיקון המתקלא, לעיל פרקים מ-מב, ושם ראינו כי עיקרו הוא פעולת הכרעה. פסקה רמח אינה מזכירה את ההכרעה, ובמקומה היא מלמדת כי תיקון המתקלא נעשה בהתכללות, 'חב"ד דאתכלילן במזלא', 'זהן המתקלא'... עטרא שכולל שניהם. התכללות זו תתבאר להלן סעיפים קצו-קצז.

פסקה רמח מסתיימת במילים, 'ואתקלו בחו"ג דרדל"א כנ"ל'. שורה זו תתבאר להלן סעיף רלז.
 פסקה רמח מבארת את ספרא דצניעותא, דף ד ע"א: אתקלו ביה אינון דלא אשתכחו, ודפיס ב
 ע"ב - ג ע"א: וזיוניהון לא אשתכחו.

רמח | ביאור ספרא דצניעותא, דף ד ע"ב

- א אתקלו ביה אינון דלא אשתכחו.
- ב ר"ל זיונין של המלכים הנ"ל,
- ג שאמר לעיל, וזיוניהון לא אשתכחו,
- ד ואמרנו לעיל שהן המוחין דז"א.
- ה ואמר בא"ז דף רפ"ט ע"ב, בהאי מזלא פשיט פשיטותא דקוטרא עילאה ההוא רישא דכל רישין
 דלא אתיידע כו', והאי טמיר כו', וחסד עילאה כו', בטש מאן דבטש בהאי מוחא כו', ואמר מאן
 דבטש בשביל שהוא רישא דלא אתיידע.
- ו והן חו"ג כנ"ל, אתנהירו ג' רישין עילאין כו',
- ז הן חב"ד דאתכלילין במזלא.
- ח ואמר ואלין תלת מתפשטן לז"א כו', ועייל ברישא דז"א ואתעביד חד מוחא כו', אתגליף כו',
 אתגלפו כו', ואלין נהרין מנהירו דההוא מוחא כו'.
- ט ואמר שם דף רצ"א ע"א, נטיל תלת חולקין כו' תרין חולקין ותלת חולקין חד מלה כו', וכלא אחיד
 מע"ק ותליא במזלא קדישא יקרא דכל יקירין.
- י והן המתקלי,
- יא ב' מוחין,
- יב א' עטרא דחסד וא' עטרא דגבורה,
- יג ע"י עטרא שכולל שניהם, והן חב"ד.
- יד ואתקלו בחו"ג דרדל"א כנ"ל.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תיט

בפסקה רמט מבאר הגר"א מה הם המוחין – הם החסדים והגבורות, הם תרין עיטרין שמורישים
 אבא ואימא לזעיר אנפין. עוד הוא מבאר את מהלכם של המוחין באצילות – הם יורדים מעתיקא
 קדישא אל אבא ואימא, ומהם אל זעיר אנפין. 'המוחין... והן תרין עטרין דאחסינו ליה או"א,
 והוא עדיו שמתפשט בכל הגוף... ע"י המוחין... והן חו"ג... והן יורדין מע"ק, ממ"ס, ומגדילין את
 או"א אנפין באנפין, ואח"כ יורת ז"א'.

רמט | ביאור ספרא דצניעותא, דף ג ע"א

- = השלמתה של פסקה זו נמצאת בפסקה רלא
- א זיוניהון הן המוחין...
- ב והן תרין עטרין דאחסינו ליה או"א,
- ג והוא עדיו שמתפשט בכל הגוף,

- ד בסוד כונן שמים בתבונה (משלי ג'),
 ה ע"י המוחין,
 ו כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, וכד אתרבי בעטרוי נטיל תלת כו', תרין חולקין ותלת חולקין כלא חד מלה, והאי והאי הני ירותא דאבוה ואמיה ירית, מאי ירותא, דא תרין עטרין כו', ע"ש,
 ז והן חו"ג,
 ח כמ"ש, מסט' דאבא הוה גניז כו' ע"ש.
 ט והן יורדין מע"ק, ממ"ס,
 י ומגדילין את או"א אנפין באנפין,
 יא ואח"כ יורת ז"א, כמ"ש בא"ז שם, וכידוע.

בפסקה רמט לימד הגר"א כי המוחין הם תרין עיטרין, 'המוחין... והן תרין עטרין דאחסינו ליה או"א'. כך כתב גם במקומות נוספים בביאור ספרא דצניעותא, 'ואמר שם דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין דהווי גניזין בגווייהו כו' |רנב|, 'זוהו תרין עטרין, דהווי גניזין בגווייהו, ואחסינו לבן, שהוא דעת, שכולל שני עטרין |רסג|, 'כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין, דהווי גניזין בגווייהו |תסא|.
 בפסקה רנ לימד הגר"א כי המוחין הם אחסנתא דאבא ואימא, 'זהו ירית אחסנתא דאו"א'. האם המוחין הם תרין עיטרין או הם אחסנתא דאבא ואימא? על כך נשיב בסעיף הבא.
 פסקה רנ מבארת את ספרא דצניעותא, דף יד ע"א: וכלא לחד אתחזר ו'.

| רנ | ביאור ספרא דצניעותא, דף יד ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רה
 א ואמר, וכלא לחד אתחזר.
 ב השתא נכללו כל הג' לאחד...
 ג וכולן נכללין בדעת, כמ"ש למטה, כלא כלילין בלישן כו'...
 ד והוא ירית אחסנתא דאו"א,
 ה כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, דהאי בן נטיל סימנין דאבוי ואמיה, ואקרי דעת דהוה סהדותא דתרווייהו כו'.
 ו ואמר שם בדף רצ"ב ע"ב, בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהורין כו', ואלין מתחברין בתרין מוחין, ומוחא תליתאה כליל לון, ואחיד בהאי סטרא ובהאי סטרא, ומתפשטין בכל גופא ואתעביד מיניה תרין גוונין כליל בחדא, ונהיר אנפוי ואסהיד באו"א גוונני דאנפוי והוא אקרי דעת כו' ע"ש.
 פסקה רנא מבארת את ספרא דצניעותא, דף טו ע"ב: זה יאמר לה' אני אחתא, וכלא אתמר ביק"ו כלא כלילין בלישן.

| רנא | ביאור ספרא דצניעותא, דף טו ע"ג

- א זה יאמר כו' עד כלילין בלישן...
 ב ואמר ביה"ו, ר"ל אע"ג דאמר ב' דרגין בדעת, שהן תרין עטרין דאו"א,

- ג וכן הפסוק כולל בו ב' דרגין,
ד מ"מ אינן אלא ג' דרגין, דבן ירית תרין חולקין דבן ובת, ולכן כלן כלילין ביה"ו.
ה וכמ"ש בא"ז ד' רצ"ב ע"ב, בחללא דגולגלתא נהירין ג' נהורין כו', ארבע אינון, כמה דאמינא
אחסנתא דאבוי ואמיה ותרין גניזין דלהון כו', לבתר מתחברין בסט', ונהרין ועאלין בתלת חללי
דגולגלתא כו'...
ו וכן אמר שם בדף רצ"א ע"ש.
ז וז"ש ביה"ו, ר"ל שכל אלו הן רק יה"ו כנ"ל.
ח ואמר, כלא כלילין בלישן, ר"ל וכל הג' כלילין בדעת לבד.

[קנד] בינ הגר"א ובין האר"י: עיטרין ואחסנתא

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי המוחין הם תרין עיטרין, שהם אחסנתיה דאבא ואימא. דברים אלו של הגר"א היו לנגד עיניהם של מפרשי ביאורו על ספרא דצניעותא, והם כתבו כי דבריו סותרים את דברי האר"י על המוחין.¹ האר"י לימד כי המוחין הם תרין אחסנתא ותרין עיטרין, ויחד הם ארבעה. הוא האריך מאוד בביאור תוכנם של המוחין, דרך כניסתם אל זעיר אנפין ונוקבא, דרך גדילתם ועוד. מכל אלה נביא כאן רק מעט מן המעט – שורות אחדות, שכתב ר' חיים ויטל, על אחסנתא דאבא ואימא ותרין עיטרין.

וענין המוחין שנותן להם הם אחסנתיה דאו"א וב' עטרין, שהם ד', וזהו כי החו"ג דאו"א הפרקין הראשונים מהם נעשה מוחי או"א, והפרקין השניים הם ב' עטרין לת"ת. ואו"א נותנין לז"א אותן הפרקין שיש להם מוחין ג"כ, וזהו אחסנתא דאו"א. וז"ש במשפטים ובאדרא, רישא דמלכא בחו"ג אתתקן. וכולן נכללין בנה"י דבינה, אוירא דכיא ואשא דכיא בנה"ה, דהוי אחסנתא, ואוירא ואשא דהווי הב' עטרין, נכללין ביסוד דילה, וזה נעשה דעת לת"ת, ועיי"כ הוא מכריע, כי הוא חסדים וגבורות, נמצא שהד' נעשו ג', ונכנסין למוחין (דרך עץ חיים, עריכת ר' מאיר פופרש, שער יא, פרק ו).

ונבאר ענין המוחין דז"א מה ענינם... כי בודאי הוא שנמשך אל הז"א מוחין מצד כל אלו הבחי' כמ"ש, כי מב' הידים דאו"א, אשר נעשה ממנו חכמה דאו"א, נמשכו ב' מוחין לז"א, ונעשו בו חו"ב, ונקרא אחסנתיה דאו"א. ומב' כתפין נעשו ב' חצאי דדעת שבו, הנקרא חו"ג, ואלו נקרא תרין עטרין (שם, שער כט, פרק ו. מ"ב).

מפרשי ביאור הגר"א על ספרא דצניעותא ציטטו מאמר בספר הזוהר, כפי נוסחו בדפוס וילנא תרמ"ב, והביאו ממנו ראיה לדברי האר"י כי המוחין הם תרין אחסנתא ותרין עיטרין ויחד הם ארבעה.

1 ר' אליהו ציון סופר, ציון אליהו, ליקוטים ביאורים ובידורים על ביאור הגר"א לספרא דצניעותא, ירושלים תשס"ח, חלק א, עמ' עד-עה, קפד.

מאי ירותא, דא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגווייה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון (זוהר, דפוס וילנא, ח"ג רצא ע"א).

לכאורה דברי הגר"א כי המוחין הם תרין עיטרין, שהם אחסנתיה דאבא ואימא, סותרים מאמר זה בספר הזוהר. אלא שסתירה זו מדומה היא, וכדי להבין את דברי הגר"א ואת דברי האר"י לאשורם עלינו לשוב אל מקורם ואל שורשם – אל הדפוס הראשון של הזוהר ואל החיבורים שכתב האר"י עצמו.

המאמרים על עיטרין ואחסנתא, הנזכרים לעיל, נמצאים באדרא זוטא. כך הוא נוסחם בספר הזוהר שנדפס במנטובה שי"ח-ש"ך, הוא הזוהר שהיה בידי האר"י ותלמידיו.²

מאי ירותא, דא עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגווייה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון (זוהר, דפוס מנטובה, ח"ג רצא ע"א).

בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהירין, ואי תימא תלת ארבע אינון, כמה דאימא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין גניזין דילהון דמעטרן כלהו ברישיה (זוהר, דפוס מנטובה, ח"ג רצב ע"ב).

מהנוסח המקורי של אדרא זוטא עולה כי אבא ואימא 'אחסינו' לבן את העיטרין שהיו גנוזים בהם, שהם 'אחסנתא דאבוי ואימיה'. כך הבין גם האר"י בתחילה, בפירוש ספרא דצניעותא שכתב בעצמו עוד בהיותו במצרים. בפירוש זה הוא כתב כי 'אחסנתא דאבוי ואימיה הם תרין עטרין שהיו גנוזים באבא ואימא'.

חיבורא דילהון לאפקא בני חיי ומוזני לעלמא דאתי, ומשם נמשכין למלכא קדישא, וכדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו, בסוד ששה קצוותיה המתפשטין ומאירין בו בכל שש קצוותיו. וזהו ענין אתפשט בסטרוי ונפקי מבויעין ונחלין שבתוך הבינה, וירית ההוא בן אחסנתא דאבוי ואימיה, הם תרין עטרין דהוו גניזין באבא ואימא והשתא ירית לון, כדאימא באדרא זוטא (פירוש ספרא דצניעותא מאת האר"י עצמו, שער מאמרי רשב"י, דף כט ע"ב; קבלת האר"י, כרך שני, עמ' 996).

אבל אחר כך, בעת שישב בצפת ולמד עם תלמידיו, פירש האר"י אחרת את השורות הנזכרות לעיל. הוא מפרש כי אבא ואימא מורישים לבן שני דברים שונים – 'אחסנתא דאבוי ואימיה' ו'תרין עטרין', והוא מוסיף ומפרט מה הם שניים אלה ומנין הם באים.

ומשני פרקין המעולים שבהם, שהם שתי הידים אשר הם במוחין דחכמה דאבא ודאימא, מהם נמשכו שני מוחין דחכמה ובינה דז"א, ואלו השני מוחין נקראים באדרת האזינו בדרצ"ב ע"ב אחסנתא דאבוי ואימיה. ומשני פרקין אחרים תחתוני מן הידים נעשו תרין מוחין

2 קבלת האר"י, כרך שלישי, סעיף קל, עמ' 1121.

דכלילן בדעת דז"א הנקר' חסד וגבור, ונקראים שם באדרת האזינו האזינו תרין עטרין (שער מאמרי רשב"י, פירוש אדרא רבא, דף מב ע"ג).
ואז נמשך מן המוחא סתימאה דא"א דרך תרי מזלות דדיקנא אל מוחין דא"א המלבישים את חסד וגבורה דא"א... כי תרין פרקין עלאין... הם בחינת חכמה ובינה דא"א, ואלו התרין פרקין עלאין נקראים אחסנתא דאבוי ואימיה... לפי שאלו התרין פרקין הגיעו לחלקם ונחלתם, ומשם נמשכת טיפה אחת מא"א כלולה משתי טיפות ומהם נעשין תרין מוחין דחכמה ובינה בז"א. ואמנם תרין פרקין תתאין דחסד וגבורה דאריך... נשארן לחלקו דז"א כנ"ל, ונעשין נשמה אליו, ואלו נקראים תרין עטרין, ואלו ירדו למטה ונתהוו שניהם בסוד מוח השלישי של דעת דז"א (שם, פירוש אדרא זוטא, דף נד ע"א).

חידש כאן האר"י כי המוחין הנמשכים מאריך אנפין אל זעיר אנפין כוללים את 'אחסנתא דאבוי ואימיה' ואת 'תרין עטרין'. אחסנתא דאבוי ואימיה הם שני המוחות העליונים שנכנסים לזעיר אנפין ונעשים לחכמה ובינה שלו, ואילו תרין עטרין הם המוח השלישי שנכנס לזעיר אנפין ונעשה לדעת שלו.

חידוש זה הוא היסוד לכל הדרושים הרבים אשר יאמר האר"י מכאן ואילך בעניין המוחין. דרושים אלו יסיפו פרטים רבים בסדר המשכת המוחין, אבל חידושו של האר"י במהותם של המוחין לא זו ממקומו – אחסנתא דאבוי ואימיה הם חכמה ובינה של זעיר אנפין, ותרין עטרין הם דעת של זעיר אנפין.³

דברי האר"י על המוחין של זעיר אנפין מפרשים שני מאמרים מן האדרא זוטא – דף רצא ע"א ודף רצב ע"ב. לעיל ציטטנו את שני המאמרים על פי נוסחם בדפוס מנטובה, הוא הדפוס שהיה לפני האר"י ובו הוא למד. הלכנו אל דפוס נוסף של ספר הזוהר, קושטא תצ"ו, ומצאנו כי נוסחו של המאמר הראשון – דף רצא ע"א – שונה בו לגמרי.

מאי ירותא, דא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגווייה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון (זוהר, דפוס קושטא, ח"ג רצא ע"א).

ארבע מלים שלמות נוספו כאן בגופו של ספר הזוהר. המלים 'אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין לא היו בדפוס מנטובה, והן נוספו בדפוס קושטא כדי להתאים את נוסח הזוהר לפירושו המאוחר של האר"י.⁴ אחרי דפוס קושטא הלכו המדפיסים בוילנה תרמ"ב, הוא הדפוס שצילומו מצוי כיום ביד הכול, ואף בו נדפס 'מאי ירותא, דא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא'. משום כך, כל המחזיק בדפוסים אלו של ספר הזוהר עלול לשנות ולסבור כי פירושו המאוחר של האר"י נובע מדברי הזוהר ומתאים לפשוטם, ואילו פירושו המוקדם סותר

3 סוגיה זו נתבארה בפרוטרוט בספר בנין אריאל, עמ' קלד-קמד, רד-רכ, רעד-רפג, שג-שח, שצח-תב; ובספר קבלת האר"י, כרך שלישי, סעיפים קכה, קמח, קנו-קנז.

4 פרשה זו ארוכה, וכבר נתבררה כל צורכה בספר קבלת האר"י, כרך שלישי, סעיף קל, עמ' 1120-1129.

את דברי הזוהר וצריך עיון ויישוב. ברור אפוא כי כל המעוניין לברר את מיקחו של האר"י ולהבין את שיטתו בביאור המוחין חייב ליטול את הזוהר שהחזיק בו האר"י עצמו – ספר הזוהר הנדפס במנטובה.

נשוב אל דברי הגר"א על המוחין. מאליו יובן כי ספר הזוהר שנדפס בוילנה תרמ"ב לא היה לפניו, והוא גם לא למד בספר הזוהר שנדפס בקושטא תצ"ו. רוב הספרים שהיו לפני הגר"א היו אלה שנדפסו באמסטרדם – שני התלמודים, ספרי הזוהר ועוד. באמסטרדם נדפס ספר הזוהר בשנת תע"ה, ודפוס זה היה לפני הגר"א.

בדפוס אמסטרדם, נוסח המאמר הנ"ל הוא כנוסחו בדפוס מנטובה, בשינוי קל.

בפנים: מאי ירותא, דא * עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא.

בגיליון: תרין.

נוסח המאמר, על פי דפוס אמסטרדם, הוא אפוא 'דא תרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא'. פעמים אחדות ציטט הגר"א את הנוסח הזה בדיוק, 'כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, וכד אתרבי בעטרוי נטיל תלת כו', תרין חולקין ותלת חולקין כלא חד מלה, והאי והאי הני ירותא דאבובא ואמיה ירית, מאי ירותא, דא תרין עטרין כו', ע"ש |רמט|, 'זאמר שם דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו כו' |רנב|, 'כמ"ש בא"ז ד' רצ"א ע"א, דא תרין עטרין דהוו גניזין כו' ע"ש |רנג|, 'זאמר שם דף רצ"א ע"א, ירותא דאבוי ואמיה ירית, מאי ירותא, דא תרין עטרין כו' |שלג|, 'כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין, דהוו גניזין בגווייהו |תסא|.

נמצינו למדים כי דברי הגר"א על המוחין בביאורו לספרא דצניעותא מתאימים אל דברי האר"י על המוחין בפירוש ספרא דצניעותא שכתב בעצמו בהיותו במצרים. האר"י כתב כי 'אחסנתא דאבוי ואמיה הם תרין עטרין דהוו גניזין באבא ואימא', והגר"א כתב כי 'המוחין... והן תרין עטרין דאחסינו ליה או"א' |רמט|, 'זוהו תרין עטרין, דהוו גניזין בגווייהו, ואחסינו לבן, שהוא דעת, שכולל שני עטרין |רסג|, 'זוהו ירית אחסנתא דאו"א' |רנ|.

•

בעת שישב בצפת האריך האר"י מאוד בביאור מהלך המשכת המוחין. הוא לימד כי המוחין מתלבשים בנצח והוד ויסוד של אבא ושל אימא, כי הם מתפשטים בזעיר אנפין ונוקבא, כי יש בהם קטנות וגדלות ראשון וקטנות וגדלות שני, ועוד ועוד. דברי האר"י הללו נעדרים מכתבי הגר"א, כמתואר להלן סעיף קסט.

[קנה] תרין עיטרין, אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא

לעיל, סעיף קנג, הבאנו את דברי הגר"א כי המוחין הם החסדים והגבורות והם תרין עיטרין שמורשים אבא ואימא לזעיר אנפין. בפסקה רנב מוסיף הגר"א כי תרין עיטרין הגנוזים באבא

ובאימא הם אורא דכיא ובוצינא דקרדינותא, 'ואמר שם דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו כו', והוא אורא דכיא דגניז באבא, ובוצינא דקרדינותא דגניז בגו אמא, כמ"ש שם דף רצ"ב ע"ב, ואורא דכיא וניצוצא הן מרזא דא"ס, כמ"ש בפ' בראשית שם, ובמאמר קו המדה ע"ש, ולכן אמר דהוו גניזין בגווייהו.

דברי הגר"א הללו קשורים לדבריו שיובאו להלן, סעיף רלו, כי חסד וגבורה דרדל"א גנוזים באורא דכיא ובוצינא דקרדינותא, 'ולפי ששם גבורה דרדל"א, לכן בו בוצינא דקרדינותא... אבל שורש אבא הוא באורא דכיא' [תכז].

לעיל, סעיף קנב, הבאנו את דברי הגר"א על מהלכה של ההאצלה הראשונה – תחילה נבראו העולמות על ידי בוצינא דקרדינותא, ולכן חרבו ולא התקיימו; אחר יצא אורא דכיא, והשתתף עם בוצינא דקרדינותא, והעולמות נתבסמו ונתקנו. שיתוף אורא דכיא ובוצינא דקרדינותא בעת ההאצלה הראשונה הוא יסודו של תיקון המוחין, הם תרין עיטרין, הם אורא דכיא ובוצינא דקרדינותא, שעליו מלמדת פסקה רנב.

רנב | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רמ
- = פסקה זו היא חלק מפסקה קצ
- א ואמר שם דף רצ"א ע"א, מאי ירותא, דא תרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו כו'.
- ב והוא אורא דכיא דגניז באבא,
- ג ובוצינא דקרדינותא דגניז בגו אמא.
- ד כמ"ש שם דף רצ"ב ע"ב,
- ה ואורא דכיא וניצוצא הן מרזא דא"ס, כמ"ש בפ' בראשית שם, ובמאמר קו המדה ע"ש,
- ו ולכן אמר דהוו גניזין בגווייהו.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תיח

על אלה מוסיפה פסקה רנג כי בוצינא דקרדינותא הוא דעת, והוא עיטרא דגבורה שבדעת, 'וענין בוצינא דקרדינותא הוא דעת, שהוא קו המדה... והוא מתפשט בכל, כמ"ש ובדעת חדרים ימלאו כו'... ובוצינא דקרדינותא הוא עיטרא דגבורה של הדעת'.

רנג | ביאור תיקונים מוזהר חדש עט ע"א, דף יח ע"א-ע"ב

- א וענין בוצינא דקרדינותא הוא דעת,
- ב שהוא קו המדה, וא"ו דנפיק כו' כנ"ל, שהוא וא"ו כידוע,
- ג והוא מתפשט בכל,
- ד כמ"ש ובדעת חדרים ימלאו כו',
- ה וכמ"ש בא"ז רפ"ט ע"ב, ועייל לגו דגופא ומלייא כל אינון אדרין כו' ע"ש.
- ו ואמר בפ' משפטים קכ"ג א', דעת גניז בפומא דמלכא...
- ז ובדעת תרין עטרין, חו"ג,

- ח כמ"ש בא"ז ד' רצ"א ע"א, דא תרין עטרין דהוו גניזין כו' ע"ש, ובר' רצ"ב ע"ב, ותרין גניזין דיליה כו' ע"ש.
- ט ובוצינא דקרדינותא הוא עיטרא דגבורה של הדעת, והוא נקרא נציצו,
- י והוא גניז באימא, כמ"ש שם, תרין עיטרין דהוו גניזין כו',
- יא ומסט' דאימא חד עיטרא דאקרי גבורה,
- יב ואמר שם ד' רצ"ב ע"ב, מבוצינא דקרדוניתא נפיק ניצוצא פטישא תקיפא דבטיש כו', ואכליל לניצוצא דנפיק מבוצינא דקרדינותא דגניז במעוי דאימא כו'.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רמו

[קנו] מתקלא: התפשטות חסדים וגבורות, חסד עילאה; מזל עליון ומזל תחתון

לעיל, סעיף קנג, הבאנו את דברי הגר"א על מהלכם של החסדים והגבורות מעתיקא קדישא אל זעיר אנפין, וזהו חו"ג... והן יורדין מע"ק, ממ"ס, ומגדילין את או"א אנפין באנפין, ואח"כ יורת ז"א' |רמט|. פסקה רנד מתארת בפרוטרוט כיצד יוצאים החסדים והגבורות ומתפשטים בכל הפרצופים –

מחסד דעתיק יוצאים חמישה חסדים, ומחסד דעתיק יוצאין חמש חסדים'.
חסד דעתיק הוא חסד עילאה, שמתפשט במצח, ומחסד דעתיק... והוא חסד עילאה שמתפשט במצח'.

חסד דעתיק מתפשט בדיקנא, במזל עליון, ומתפשט בדיקנא, במזל עליון שנקרא נוצר חסד'.
מגבורה דעתיק מתפשטות חמש גבורות במוחא סתימאה, ומגבורה דעתיק מתפשט ה"ג במ"ס, והוא בוצינא דקרדינותא'.

מוחא סתימאה הוא בוצינא דקרדינותא, 'במ"ס, והוא בוצינא דקרדינותא'.
גבורה דעתיק מתפשטת בדיקנא, במזל תחתון, ומתפשט במזל תחתון'.

פסקה רנד מזכירה את שני המזלות שבדיקנא וכן את הבטישה שלהם, וזהו הבטישה דב' מזלות כידוע'. עניינם של שני מזלות אלו יתבאר להלן סעיף קצו וסעיף רא.
פסקה רנד מסתיימת במשפט, 'זכ"ה הבטישה דחסד עליון דנהירו עילאה במוחא'. עניינה של בטישה זאת יתבאר להלן סעיפים קמט-קנ וסעיף קעה, ועניינה של חסד עילאה יתבאר להלן פרק סז.

[רנד] ביאור ספרא דצניעותא, דף ד ע"א

- א ומחסד דעתיק יוצאין חמש חסדים,
- ב והוא חסד עילאה שמתפשט במצח,
- ג לכן הוא רצון עליון.
- ד ומתפשט בדיקנא, במזל עליון שנקרא נוצר חסד,

- ה נוצר הוא רצון כידוע,
- ו ומתפשט ממזל עליון ה"ח כידוע.
- ז ומגבורה דעתיק מתפשט ה"ג במ"ס,
- ח והוא בוצינא דקרדינותא,
- ט ומתפשט במזל תחתון.
- י ואח"כ מתפשט במעוי דאימא, וזהו הגנוז במעוי דאמא.
- יא וזהו הבטישה דב' מזלות כידוע.
- יב וכ"ה הבטישה דחסד עליון דנהירו עילאה במוחא.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רנה

לעיל, סעיף קמ, הבאנו את דברי הגר"א כי 'התיקון של המתקלא מתחיל מע"ק' [רטז], ובסעיף קמב, הבאנו את דבריו כי 'התיקון של ע"ק דאתקון במתקלא ג' רישין... וזהו המתקלא' [רכג]. פסקה רנה מוסיפה ללמד מקום מדויק להתחלת התיקון והמתקלא, 'וכאן הוא התחלת התיקון והמתקלא'. וזהו עולם חסד יבנה, חסד דרדל"א שממנו מתחיל האצילות, 'נמצא כי הכל תלוי ברישא דל"א בגוה דיליה'. התלבשות רישא דלא אתיידע בספירות האצילות תתבאר כל צורכה להלן פרקים סו-סז.

פסקה רנה מוסיפה כי חסד דרישא דלא אתיידע הוא חסד עילאה, והתלבשותו בספירותיו של אריך אנפין מתקנת ומקיימת את המלכים, 'והוא החסד דאתקיימו ממנו המלכים, שאמר בא"ר דף קמ"ב ע"א, ולא אתקיימו עד דנחית חסד עילאה ואתקיימו כו'... והאי חסד מתלבש בגלגלתא, לכן התחיל בו התיקון'. הגר"א האריך בביאור עניינו ומשמעותו של חסד עילאה, ודבריו יובאו להלן סעיף רלח.

פסקה רנה נחתמת במשפט, 'ומהן מתפשטין חו"ג בכל הפרצופים, ומזדווגין, ומתבסמין ומתקיימין'. פסקה רנה היא המשכה של פסקה רנד, ומשפט זה מסכם את כל האמור בפסקה רנד על מהלך התפשטותם של החסדים והגבורות בפרצופי האצילות.

א רנה | ביאור ספרא דצניעותא, דף ד ע"א-ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רנד
- א וכאן הוא התחלת התיקון והמתקלא.
- ב וזהו עולם חסד יבנה,
- ג חסד דרדל"א שממנו מתחיל האצילות.
- ד והוא החסד דאתקיימו ממנו המלכים,
- ה שאמר בא"ר דף קמ"ב ע"א, ולא אתקיימו עד דנחית חסד עילאה ואתקיימו כו', עד דאתקן כלא ונפיק האי חסד כו'.
- ו והאי חסד מתלבש בגלגלתא, לכן התחיל בו התיקון,
- ז כמ"ש שם דף קל"ה ע"א, לא אתקיימו עד דרישא חוורא כו' כנ"ל.

- ח ולכן נקרא ע"י ז' ימי בראשית, ז"ת.
- ט ומהן מתפשטין חו"ג בכל הפרצופים,
- י ומזדווגין, ומתבסמין ומתקיימין.
- יא נמצא כי הכל תלוי ברישא דל"א בגופה דיליה.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה ט

פרק ארבעים ושישה

מוחין: עץ החיים ועץ הדעת

בפרקים הקודמים למדנו על תיקון המתקלא ועל יציאת המוחין והתפשטותם מעתיקא קדישא אל זעיר אנפין. הוסיף הגר"א ולימד כי המוחין הם חיים, חיי המלך וחיי האדם. על פי משמעות זו הוא מבחין בין שתי קומות בבניינם של המוחין. קומה עליונה – מוחין דחכמה ובינה, עץ החיים, ובהם אין אחיזה לרע. קומה תחתונה – מוחין דדעת, עץ הדעת טוב ורע, ובהם יכול הרע להיאחו. עוד מבחין הגר"א בין מוחין דחכמה ובינה שהם במחשבה, ובין מוחין דדעת שהם במעשה.

[קנו] חכמה ובינה, מוחין: חיי המלך, חיי האדם

בפסקה רנו מבאר הגר"א כי ספירות חכמה ובינה נקראות חיים, 'חוי"ב שנקראו חיים, כמ"ש והחכמה תחיה בעליה, ובינה נק' חיים, כמ"ש בזוהר, ומה שמיה דההוא נהר, חיים שמיה, ונקראת אלקים חיים'. משום כך, גם המוחין – תולדתם של שתי ספירות אלה – נקראים חיים. המוחין הם חיי המלך, 'וכן המוחין נקראין חיי המלך כידוע, כמ"ש בר"מ פרשה יתרו דף צא, ואינון חיי המלך, והם חיי אדם, וידוע שהמוחין הן חיי האדם'. כיוון שביאר הגר"א כי המוחין הם חיים, הרי הוא ממשיך ומלמד כי חסרונם של המוחין הוא היעדרם של החיים, ומשום כך חסרונם של המוחין גרם למיתת המלכים, 'וכן המוחין נקראין חיי המלך כידוע... ואינון חיי המלך, ולכך כאן שלא אשתכחו מיתו המלכים'. הביטוי 'חיי המלך' נמצא בספרי במדבר, פרשת מטות, פיסקא קנג, ונתבאר בפירוש הרמב"ן על התורה, במדבר ל ג. בפסקה רנו מצטט הגר"א את הביטוי 'חיי המלך' מתוך ספר הזוהר.

[רנו] ביאור ספרא דצניעותא, דף ג ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רלא
= חלק מפסקה זו נמצא גם בפסקה שעד
א וידוע שהמוחין הן חיי האדם,
ב בסוד חוי"ב שנקראו חיים,
ג כמ"ש (קהלת ז) והחכמה תחיה בעליה.

- ד ובינה נק' חיים,
- ה כמ"ש בזוהר (פרשה אחרי נ"ח א'), ומה שמייה דההוא נהר, חיים שמייה, ונקראת אלקים חיים.
- ו וכן המוחין נקראין חיי המלך כידוע,
- ז כמ"ש בר"מ פרשה יתרו דף צא, ואינן חיי המלך.
- ח ולכך כאן שלא אשתכחו,
- ט מיתו המלכים.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה שעח

גם בשתי הפסקאות הבאות כתב הגר"א כי המוחין נקראים 'חיים', 'חיי מלך' ו'חיי האדם', שהן מוחין דאו"א, שנק' חיים כידוע, חיי מלך, וזהו אלקים חיים' |רנז|, 'ג"ר של הרוח... והן נקראין חיי האדם, כידוע בסוד מוחין' |רנח|.

א רנז | ביאור תיקונים מזוהר חדש פ ע"ג, דף כה ע"ב

- א ואית אלקים חיים.
- ב שזה אינו רק בקב"ה,
- ג ואינו מוחלף בשום דבר,
- ד והוא תמיד מלא י"ה,
- ה שהן מוחין דאו"א,
- ו שנק' חיים כידוע, חיי מלך,
- ז וזהו אלקים חיים.

א רנח | ביאור זוהר ח"א מא ע"ב, דף יא ע"ד

- = פסקה זו היא חלק מפסקה עה
- א אבל ג"ר של הרוח מסתלקין בבת אחת,
- ב והן נקראין חיי האדם,
- ג כידוע בסוד מוחין,
- ד שלכן הרשעים בחייהן קרואין מתים.

[קנח] מוחין: עץ החיים ועץ הדעת, אוירא ואשא

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הגר"א כי המוחין נקראים חיים. המוחין הם חיי המלך, המוחין נקראין חיי המלך... כמ"ש בר"מ... ואינן חיי המלך' |רנז|, והם חיי אדם, 'יידוע שהמוחין הן חיי האדם' |רנז|. בפסקה רנט חזר הגר"א על דבריו כי המוחין הם 'חיי המלך', ואף הוסיף וקרא להם בשם 'עץ החיים', 'חוב"ב דז"א... בסוד עץ החיים, שנק' מוחין דחוב"ב, שהן חיי המלך כנ"ל'.

לעייל, סעיף קנג, הבאנו את דברי הגר"א על המוחין ועל עיטרין שנעשים חב"ד, 'והן המתקל', ב' מוחין, א' עטרא דחסד וא' עטרא דגבורה, ע"י עטרא שכולל שניהם, והן חב"ד' |רמח|. זהו כללם של המוחין ושל העיטרין. גם בפסקה רנט מתאר הגר"א את המוחין ואת העיטרין, אבל בה הוא מתבונן בפרטיהם ומבחין בין שתי קומות בבניינם –

א. מוחין דחכמה ובינה – עץ החיים – חיי המלך – חכמה ובינה דזעיר אנפין – אורא דכ"א ואשא דכ"א – אין אחיזה לרע. 'חוי"ב דז"א, נקראין אורא דכ"א ואשא דכ"א... בסוד עץ החיים, שנק' מוחין דחוי"ב, שהן חיי המלך כנ"ל, ואין אחיזה בהן'.
עיטרא דחסד ועיטרא דגבורה – חסדים וגבורות שמקבלים מחכמה ומבינה – אין אחיזה לרע. 'החוי"ג, שהן מקבלין מחוי"ב, אין בהן אחיזה, שהן מחוי"ב'.

ב. מוחין דדעת – עץ הדעת טוב ורע – דעת דזעיר אנפין – אורא ואשא סתם. 'ודעת דז"א נקרא אורא ואשא סתם כידוע... מוחין דדעת נקראו עץ הדעת טוב ורע'.
דעת – המוח השלישי – התחברות המוחין ברישא דזעיר אנפין – בחינת זעיר אנפין ונוקביה. 'אבל מוח הג', דעת, הוא ע"י התחברות המוחין ברישא דז"א... והוא בחינת ז"א ונוק' כנ"ל'.

| רנט | ביאור ספרא דצניעותא, דף ד ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רסב
- א וכן המוחין.
- ב חוי"ב דז"א נקראין אורא דכ"א ואשא דכ"א,
- ג ודעת דז"א נקרא אורא ואשא סתם כידוע,
- ד בסוד עץ החיים, שנק' מוחין דחוי"ב, שהן חיי המלך כנ"ל,
- ה ואין אחיזה בהן,
- ו ומוחין דדעת נקראו עץ הדעת טוב ורע.
- ז והענין כי החוי"ג, שהן מקבלין מחוי"ב,
- ח אין בהן אחיזה, שהן מחוי"ב,
- ט אבל מוח הג', דעת,
- י הוא ע"י התחברות המוחין ברישא דז"א,
- יא כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"ב, אלין תרין משיכין אתגלפו ומתחברן כו' ע"ש,
- יב והוא בחינת ז"א ונוק' כנ"ל,
- יג והן ד' רהיטי מוחא, ח"ב ח"ג,
- יד ומהן נעשה ז"א,
- טו וז"ש בא"ר דף קל"ה ע"ב, אתפשטו אשא מסטר חד ואורא מסטר חד, ואורא דכ"א קאים עליה מהאי סטר כו',
- טז שהן ד' סטרין, ד' מוחין, שהן שורש ד' פרצופין, או"א וזו"נ.
- יז ד' אותיות הויה,
- יח ד' סטרין כידוע.

בפסקה רס חזר הגר"א על ההבחנה בין המוחין של עץ החיים ובין המוחין של עץ הדעת, ועוד הוסיף עליה תוספת כעיקר – מוחין של עץ הדעת הם רק לזיווג, ובהם הרע נאחז.

א. מוחין דאבא ואימא – עץ החיים – חיי המלך – וחי לעולם. 'עץ החיים הוא מוחין דאו"א, בהן וחי לעולם, שהן נקראין חיי המלך'.

ב. דעת – חסדים וגבורות – עץ הדעת טוב ורע – מתפשט בזעיר אנפין ונוקביה – רק לזיווג – אחיזת הסטרא אחרא – הרע נאחז בגבורות. 'בדעת, שהוא יסוד דאו"א... וז"ס עה"ד טו"ר... אבל ע"ה הוא רק לזיווג, והוא מתפשט בזו"נ, ששם אחיזת ס"א, לכן נק' טו"ר. והן חסדים וגבורות, שבגבורות, הרע נאחז בהן'.

בהבחנה בין המוחין של עץ החיים ובין המוחין של עץ הדעת ממעט הגר"א בחשיבותו של הזיווג, 'אבל ע"ה הוא רק לזיווג'. לא כך לימד האר"י. הוא לימד כי זיווג זעיר אנפין ונוקביה הוא תכליתה של האצילות, ואליו מכוונות כל פעולות התיקון וכוונות התפילה. נפלגו האר"י והגר"א בביאור מהותו של הזיווג, ומחלוקת זו היא מיסודי ההפרש בין דרכו של הגר"א ובין דרכו של האר"י, כפי שיתבאר להלן פרקים נ-נב.

רס | ביאור ספרא דצניעותא, דף יג ע"ד

- א וכן הוא כאן בדעת,
- ב שהוא יסוד דאו"א כידוע, בסוד וידע את אשתו.
- ג וז"ס עה"ד טו"ר.
- ד כי עץ החיים הוא מוחין דאו"א,
- ה בהן וחי לעולם, שהן נקראין חיי המלך,
- ו אבל ע"ה הוא רק לזיווג,
- ז והוא מתפשט בזו"נ,
- ח ששם אחיזת ס"א, לכן נק' טו"ר.
- ט והן חסדים וגבורות,
- י שבגבורות, הרע נאחז בהן.

השוואת המוחין אל עץ החיים ואל עץ הדעת טוב ורע נמצאת גם בפסקה רסא. הגר"א מלמד כי ה' החסדים, המתפשטים בזעיר אנפין, הם עץ החיים, 'זהו סוד ה"ח... והוא עץ החיים, שהוא מהלך ת"ק שנה, שהוא מבינה, הגלגלת, שנק' עץ החיים... ולכן נקרא יסוד אילנא דחיי כידוע'.

רסא | ביאור ספרא דצניעותא, דף יב ע"א

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה תלה
- = פסקה זו היא חלק מפסקה תלו
- א והחסד הזה, משיוצא מראש ז"א, הולך בכל החמש ספירות,

- ב והוא סוד ה"ח,
- ג ונגנו ביסוד, צדיק כנ"ל.
- ד והוא עץ החיים, שהוא מהלך ת"ק שנה,
- ה שהוא מבינה, הגלגלת, שנק' עץ החיים, וכ"ז ידוע,
- ו וכמ"ש בזוהר, אזיל למטלנוי ת"ק פרסה, שהוא ה"ס כידוע.
- ז ואח"כ נכלל ביסוד, ונגנו שם,
- ח ולכן נקרא יסוד אילנא דחיי כידוע.

- בשתי הפסקאות הקודמות הבחין הגר"א בין שתי קומות של חסדים וגבורות בבניינם של המוחין. בפסקה רסב הוא מבחין בין שתי קומות של חסדים וגבורות בבניינה של האצילות כולה.
- א. אבא ואימא – חסד וגבורה בוצינא דקרדינותא – אורא דכיא ואשא דכיא – נמצאים בג' ראשונות דזעיר אנפין – אין אחיזה לחיצונים. 'אבא מקבל מחסד, ואמא מגבורה, בוצינא דקרדינותא, לכן נקרא אבא – אורא דכיא, ואמא – אשא דכיא... בג"ר, לכן נק' דכיא כמ"ש, שערות דא"א עמר נקי, שאין בהם אחיזה לחיצונים, שהן כופין לחיצונים'.
 - ב. חסדים וגבורות תחתונים – מתפשטים בגופא דזעיר אנפין – יש אחיזה לסטרא אחרא – הרע נאחו בגבורות. 'בחסדים וגבורות תחתונות שמתפשטים בגופא דז"א נאחזין הס"א, כמ"ש שממית בידי' תתפש. וידים הן חו"ג, וידוע שיש להם אחיזה בז"ת'.

רסב | ביאור ספרא דצניעותא, דף ד ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה תלג
- א ואבא מקבל מחסד,
- ב ואמא מגבורה, בוצינא דקרדינותא.
- ג לכן נקרא אבא – אורא דכיא,
- ד ואמא – אשא דכיא.
- ה ונקראין דכיא,
- ו לפי שבחסדים וגבורות תחתונות,
- ז שמתפשטים בגופא דז"א,
- ח נאחזין הס"א, כמ"ש (משלי י') שממית בידי' תתפש.
- ט וידים הן חו"ג,
- י וידוע שיש להם אחיזה בז"ת,
- יא משא"כ בג"ר, לכן נק' דכיא כמ"ש.
- יב שערות דא"א עמר נקי,
- יג שאין בהם אחיזה לחיצונים, שהן כופין לחיצונים,
- יד משא"כ בשערות דז"א, כמ"ש בא"ר דף קל"ו ע"א, ולית חושבנא לנימין, דכל קוצא וקוצא דאחידן בהון דכיינ ומסאבן כו' ע"ש.

= המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רנט

ביסוד שלוש פסקאות אלו עומדת הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות – קומה עליונה – חכמה ובינה, חיי המלך וחיי האדם, עץ החיים, אורא דכיא ואשא דכיא, אין אחיזה לרע. קומה תחתונה – דעת, עץ הדעת טוב ורע, אורא ואשא סתם, יש אחיזה לרע.

[קנט] דעת: שורש וענף

בסעיף הקודם ראינו כי הגר"א מבחין בין שתי קומות בבניינם של המוחין. בדרך דומה הוא מבחין בפסקה רסג בין שתי קומות בבניינה של הדעת – שורש וענף. זידוע שהדעת שרשו בראש, ואח"כ מתפשט ענף בגוף... והשורש נשאר תמיד למעלה, והענף מתפשט למטה כידוע, 'שרשא דגופא הוא דעת שבראש, ענפא הוא דעת המתפשט מדעת שבראש'.

מהו השורש ומהו הענף של הדעת?

הגר"א פותח בידיעה כי שלושה מוחין בזעיר אנפין, זידוע שג' מוחין דז"א'.

אחר הוא ממשיך בהבחנה בין שתי קומותיה של הדעת –

שורש הדעת – שני המוחין הראשונים, שהם חכמה ובינה, שנמצאים בראש אבא ואימא, 'חז"ב הן מראש או"א'.

ענף הדעת, דעת המתפשט – המוח השלישי הוא דעת, שנמצא בגופם של אבא ואימא, זדעת אינו מראשם, רק מגופם, שנקרא דעת המתפשט'. דעת המתפשט היא תרין עטרין, והיא אורא דכיא ובוצינא דקרדינותא, זזהו תרין עטרין, דהו גניזין בגווייהו, ואחסינו לבן, שהוא דעת, שכולל שני עטרין, והן גניזין במעוי דאו"א, ששם דעת המתפשט בגוף... והן אורא דכיא ובוצינא דקרדינותא'.

פסקה רסג מבארת את ספרא דצניעותא, דף יד ע"ב: שתא נפקין מענפא דשרשא דגופא. ואת ספרא דצניעותא, דף טז ע"ב: אתא מפתחא דכליל שית ומכסייא פתחא.

| רסג | ביאור ספרא דצניעותא, דף יד ע"ד

- א שתא נפקין מענפא דשרשא דגופא.
- ב ר"ל דעת דכליל שית,
- ג כמ"ש למטה, מפתחא דכליל בשית,
- ד והוא פנימיות של ז"א, ו"ק,
- ה כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"ב, ומתחברן בחד רישא דעמיקא דבירא, דכתיב בדעתו תהומות נבקעו כו', ועייל לגו דגופא, ומלייא כל אינון אדרין ואכסדראין דגופא, הה"ד ובדעת חדרים ימלאו.
- ו זידוע שהדעת שרשו בראש,
- ז ואח"כ מתפשט ענף בגוף,

- ח כמ"ש בא"ז שם, ועייל ברישא דז"א ואתעביד מוחא אחרא, ומתמן אתמשיך ועייל לגו כו' כנ"ל, וכן בדרך רצ"ג ע"ב ובא"ר דף קל"ו ע"א.
- ט והשורש נשאר תמיד למעלה,
- י והענף מתפשט למטה כידוע.
- יא וידוע שג' מוחין דז"א,
- יב חו"ב הן מראש או"א,
- יג ודעת אינו מראשם, רק מגופם,
- יד שנקרא דעת המתפשט.
- טו כי בזיווג
- טז נפקין ב' טפין ממוחין של אב ואם,
- יז ואח"כ בהתפשטותם בגופם של אב ואם
- יח מתמצה מגופם, שהזרע יוצא מכל גופו.
- יט ואותו שיוצא מגופו הוא הדעת, טפה שלישי של זרע,
- כ והיוצאת מגופם,
- כא בסוד שרשם בראש,
- כב שהדעת בראשם,
- כג וענפיו בגופם.
- כד וכן הוא למעלה בכל זיווג בכל פרצוף.
- כה וכ"ה כאן, בתחלת יציאת הדעת,
- כו שיצא מו"ק של א"א,
- כז לכן מלביש לת"ת של א"א כידוע.
- כח שת"ת כולל ו"ק,
- כט ולכן ת"ת בדעת הוא,
- ל כמ"ש בפרשת משפטים דף קכ"ג ע"א, מעוי בדעת אתתקן, עייל ברישא אתתקן ואתפשט לגו.
- לא וזהו תרין עטרין, דהוו גניזין בגווייהו,
- לב ואחסינו לבן,
- לג שהוא דעת,
- לד שכולל שני עטרין.
- לה והן גניזין במעוי דאו"א,
- לו ששם דעת המתפשט בגוף כנ"ל,
- לז כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א, תרין עטרין כו', מסטרא דאבוי הוה גניז בגויה חד עטרא דאקרי חסד, ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה כו'.
- לח והן אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא,

לט	שאמר שם דף רצ"ב ע"ב, והוא אב כו', וביה האי אורא, ואתכליל לבוצינא דנפיק מבוצינא דקרדינותא דגנוז במעוי דאימא כו',
מ	לפי שבמעיס הוא הדעת שמתפשט בגוף.
מא	וז"ש מענפא דשרשא דגופא,
מב	שרשא דגופא הוא דעת שבראש,
מג	ענפא הוא דעת המתפשט מדעת שבראש.
מד	והוא פנימיות ת"ת,
מה	לכן לא נחשב לספירה בפ"ע,
מו	והת"ת נקרא דעת,
מז	כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א ודף רצ"ב ע"ב ובפרשת משפטים שם, דעת כו' דאקרי תפארת, והרבה מקומות.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רי וכן בפסקה רצו

בפסקה רסד מבחין הגר"א בין דעת דאבא ובין דעת דאימא, 'שדעת כלול מדעת דאו"א, אלא שדעת דאבא נשאר במוחין, ודעת דאימא הוא דעת המתפשט', 'דעת דאימא שמתפשט בגוף'.

ביאור ספרא דצניעותא, דף טו ע"ב | רסד |

- א ואמר יכתוב ידו לה',
- ב שדעת כלול מדעת דאו"א,
- ג אלא שדעת דאבא נשאר במוחין,
- ד ודעת דאימא הוא דעת המתפשט.
- ה וז"ש יכתוב ידו לה',
- ו אל החכמה שנשאר אצל החכמה,
- ז ובשם ישראל יכנה,
- ח דעת דאימא שמתפשט בגוף,
- ט ושם בשם ישראל יכנה, יכנה ממש,
- י דדעת הוא ת"ת, כמש"ל, וכמ"ש בזהר בהרבה מקומות, ובא"ז ע"ש.

גם בפסקה רסה הגר"א מבחין בין דעת דאבא ובין דעת דאימא, אבל בנוסח שונה. הגר"א כותב כי ספירת בינה מתפשטת בספירות התחתונות, 'סוד הדעת שמתפשט בזו"נ... הוא ז"ת דבינה', ואילו ספירת חכמה מסתתרת, 'זבתוכה מסתתר ז"ת דחכמה'.

ביאור ספרא דצניעותא, דף ו ע"א-ע"ב | רסה |

- א הכלל כי סוד הדעת שמתפשט בזו"נ,
- ב שהן ז"ת של כל הע"ס,

- ג הוא ז"ת דבינה, והיא שביעית להם,
 ד ובתוכה מסתתר ז"ת דחכמה,
 ה שכלל חו"ב הם כ"א, בסוד חכס בבינה והבן בחכמה, וזהו העיקרים.
 ו ומהן באין ב' טפין בב' מוחין חו"ב דז"א,
 ז והוא מבינה, מחו"ב שבה, ובתוכס חו"ב שבחכמה.
 ח אבל הדעת הוא ז"ת שלה,
 ט וזהו, בוצינא דגניז במעוי דאמא, שית ירען לישן ו'.

דברי הגר"א בפסקאות אלו, ובפסקאות נוספות בביאור ספרא דצניעותא, שונים מאוד מדברי האר"י בביאור התפשטות המוחין. בדרושים ארוכים ומפורטים לימד האר"י כיצד מוחין דאבא ומוחין דאימא מתפשטים בזעיר אנפין ונוקביה. הוא מבחין בין דרך התפשטותם של מוחין דאבא ובין דרך התפשטותם של מוחין דאימא, אבל הן מוחין דאבא הן מוחין דאימא מתפשטים בזעיר אנפין ונוקביה. השוואה מלאה בין שתי השיטות מחייבת תיאור מפורט של דברי האר"י ודברי הגר"א בסוגיה זאת, והיא חורגת מגבולות ספר זה.

[קס] מוחין ודעת: מחשבה ומעשה

בסעיף הקודם הבאנו את הבחנתו של הגר"א בין שתי קומות בבניינם של המוחין – מוחין דחכמה ובינה, שהם עץ החיים; מוחין דדעת, שהם עץ הדעת טוב ורע. הבחנה נוספת בין שתי קומות בבניינם של המוחין עורך הגר"א בפסקה רסו – מוחין דחכמה ובינה הם במחשבה, 'שמוחין, חו"ב, הן במחשבה; מוחין דדעת הם במעשה, 'והדעת מתפשט בגוף, ובא לידי מעשה'.

[רסו] ביאור ספרא דצניעותא, דף לב ע"ב

- א שמוחין, חו"ב,
 ב הן במחשבה.
 ג והדעת מתפשט בגוף,
 ד ובא לידי מעשה כידוע.

[קסא] בין הגר"א ובין האר"י: מהלך הדרגת המוחין

דברים ארוכים כתב הגר"א על תיקון המוחין, ובהם הוא מבחין בין דרגות שונות במהלכם של המוחין באצילות.

- א. לעיל, פסקה רנט, מבחין הגר"א בין חכמה ובינה דזעיר אנפין ובין דעת דזעיר אנפין. חכמה ובינה דזעיר אנפין הם עץ החיים, הם חיי המלך. מוחין אלו הם אורא דכייא ואשא דכיא. במוחין אלו אין אחיזה לרע. דעת דזעיר אנפין היא עץ הדעת טוב ורע. מוחין אלו הם אורא ואשא סתם.

- ב. לעיל, פסקה רס, מבחין הגר"א בין מוחין דאבא ואימא ובין מוחין דדעת. מוחין דאבא ואימא הם עץ החיים, הם חיי המלך. מוחין דדעת הם עץ הדעת טוב ורע, הם חסדים וגבורות, והם רק לזיווג. במוחין אלו יש אחיזה לסטרא אחרא.
- ג. לעיל, פסקה רסב, מבחין הגר"א בין חסד וגבורה עליונים ובין חסדים וגבורות תחתונים שבזעיר אנפין. חסד וגבורה של אבא ואימא הם אוירא דכיא ואשא דכיא, והם נמצאים בג' ראשונות דזעיר אנפין. במוחין אלה אין אחיזה לחיצונים. חסדים וגבורות תחתונים מתפשטים בגופא דזעיר אנפין, ובהם יש אחיזה לסטרא אחרא.
- ד. לעיל, פסקה רסג, מבחין הגר"א בין שורש הדעת ובין ענף הדעת. שורש הדעת הוא דעת שבראש – שני המוחין הראשונים, הם חכמה ובינה שנמצאים בראשם של אבא ואימא. ענף הדעת, הוא דעת שבגוף – המוח השלישי, הוא דעת המתפשט, דעת שנמצאת בגופם של אבא ואימא. דעת המתפשט היא תרין עיטרין, והיא אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא.
- ה. לעיל, פסקה רסו, מבחין הגר"א בין מוחין דחכמה ובינה ובין מוחין דדעת. מוחין דחכמה ובינה הם במחשבה. מוחין דדעת הם במעשה.
- כל ההבחנות הללו ערוכות ומקבילות אל מול ההבחנה שהבחין הגר"א בין שני זיווגים, בין שתי הכרעות ובין שתי בריתות באצילות, כמתואר לעיל סעיף כח, סעיפים קלז-קלח, ולהלן סעיף קפ. הזיווג האחד הוא באבא ואימא, 'ואו"א מלבישין את הידים דא"א, הוא בחסד, והיא בגבורה, ובו מכרעת הדעת, 'ובין חו"ב מכריע הדעת' [מא, ריד]. הזיווג השני הוא בזעיר ונוקביה, 'זו"נ מלבישין נו"ה דא"א, הוא בנצה, והיא בהוד, ובו מכריע היסוד, 'ובין זו"נ יסוד' [מא, ריד]. שתי הכרעות אלה הן שתי בריתות, 'שני בריתות של התורה, א' ברית התורה וא' ברית המילה' [ריד], 'שתי בריתות, ברית הלשון וברית המעור, נגד תורה ומצות' [שז], 'ואלו הן ב' הבריתות הן יסוד הכל... זה הברית במעשה, וזה בדבור, שהן כוללין התורה והמצות' [שו].

מהלך המוחין: מהלך של הדרגה מול מהלך של יצירה

כל ההבחנות הללו מצטרפות לשיטתו השלמה של הגר"א – מהלך המוחין הוא מהלך של הדרגה. המוחין הולכים מהתורה אל המצוות, מהמחשבה אל המעשה, מעץ החיים אל עץ הדעת טוב ורע, מאוירא דכיא ואשא דכיא אל אוירא ואשא סתם, ממוחין שהם חיי המלך וחיי האדם אל

מוחין שהם רק לזיווג, ממוחין שאין בהם אחיזה לחיצונים אל מוחין שיש בהם אחיזה לסטרא אחרא.

מהלך הדרגת המוחין מתאים לכל מהלך ההאצלה שמלמד הגר"א – הופעה מהנעלם אל הגלוי, ככל האמור לעיל פרקים ג-ט.

לא כך לימד האר"י. הוא לימד כי מהלך המוחין הוא מהלך של יצירה – מטיפת הזרע בארץ אנפין עד הנשמה הגמורה בזעיר אנפין ונוקביה. מהלך יצירת המוחין מתאים לכל מהלך ההאצלה שהאר"י מלמד – מהלך של המשכת השפע, הברכה והחירות.

נמצינו למדים כי נבדלות הן שיטותיהם של הגר"א ושל האר"י בעניינם של המוחין – מהלך של הדרגה מול מהלך של יצירה. הבדל זה נובעים מההבדלים היסודיים שבין שתי השיטות באשר למהלכה ולפעולתה של האצילות, כמבואר להלן סעיף קסו.

•

הבדלים נוספים בין שיטת הגר"א ובין שיטת האר"י בעניינם של המוחין יירשמו להלן סעיף קסח. ההבדלים בין שיטותיהם של הגר"א ושל האר"י בעניינם של המוחין קשורים בהבדלים שבין שתי השיטות בביאור עניינה של הנשמה, כמבואר להלן סעיפים קעז-קעח.

שער תשיעי (ב)

תיקון המוחין

⋮

אותיות, שם הוי"ה

פרק ארבעים ושבעה

מוחין: שם הוי"ה, אותיות, שקיו דכל גופא

לעיל, סעיף קנז, הבאנו את דברי הגר"א כי המוחין הם חיים – חיי המלך, חיי האדם. עוד לימד הגר"א כי המוחין הם שם הוי"ה, ושלושת המוחין שבזעיר אנפין הם שלוש אותיות יה"ו. המוחין הם אותיות – תחילתן בעתיקא קדישא, והן הולכות עד שהן מתפשטות גם בזעיר אנפין. המוחין מתפשטים בכל האצילות, ועל כן הם נקראים שקיו דכל גופא. מהלך התפשטותם של המוחין מראש האצילות לסופה הוא מהלך של גילוי – מן האין אל היש, ומן הסתום אל הגלוי. הגר"א מפרש את מהלך המוחין כדרך שהוא מפרש את מהלך האצילות כולו – מהלך של גילוי אחר גילוי, והתחיל מראשית האצילות כסדר עד סוף, גילוי אחר גילוי |א|, ומהלך של התגלות הדברים האלוהיים, כמתואר לעיל סעיפים פד-פז.

[קסב] מוחין: שם הוי"ה, קומה שלמה

לעיל, סעיף קמ, הבאנו את דברי הגר"א כי 'דהמתקלא הוא ליתקן הכל בתלת תלת... והתיקון של המתקלא מתחיל מע"ק... האי ע"ק אשתכח בתלת רישין... וכן חב"ד הוא מתקלא... וכן הוא בכל העולמות בתלת תלת' |רטז|. פסקה רסז, הממשיכה אחר דילוג שורות אחדות את פסקה רטז, מוסיפה כי גם המוחין נתקנים בשלושה. היא מפרשת כי תחילתם של המוחין במוחא סתימאה – בו הם כלולים במוח אחד, וסופם בזעיר אנפין – בו הם שלושה מוחין, וכן התחלת המתקלא במ"ס... והן הג' מוחין דמתחלקין בז"א, כאן כלילין במוחא חדא'. המוחין הם שלושה כי הם שלוש אותיות בשם הוי"ה, וכן הג' מוחין הן הן חב"ד, י"ה"ו, 'לכן העיקר אינו רק ג' אותיות י"ה"ו, ג' מוחין, ואתפרש הכל לתלת תלת'. על כן מסיק הגר"א כי המוחין הם קומה שלמה – קומה שלמה של שם הוי"ה, כי כל הוי"ה הוא קומה שלימה, והן הג' מוחין דמתחלקין בז"א, וזהו קומא שלימא, שכ"א ימינא ושמאלא, י"ה חו"ב, ודעת כולל זו"נ, ו"ה'.

[רסז] ביאור ספרא דצניעותא, דף ב ע"א

= הפסקה ממשיכה, בדילוג מועט, את פסקה רטז

- א וכן התחלת המתקלא במ"ס.
 ב אמר בא"ז דף רפ"ח ב', ביי"ג מכילין דרחמי אשתכח, בגין דהאי חכמתא סתימאה, דביה מתפרש תלת זמנין לארבע ארבע, והוא עתיקא כליל לון ושליט על כלא.
 ג כי כל הוי"ה הוא קומה שלימה,
 ד והן הג' מוחין דמתחלקין בז"א,
 ה כאן כלילין במוחא חדא.
 ו וכל המוחין דז"א מתנהרין ממ"ס, כמ"ש,
 ז ומתפשטין בכל גופא דז"א, כמ"ש שם ע"ש.
 ח והן קומא שלימא,
 ט שכ"א ימינא ושמאלא,
 י י"ה חו"ב,
 יא ודעת כולל זו"נ, ו"ה.
 יב וכן הג' מוחין הן הן חב"ד, י"ה"ו,
 יג דעתיקא דכליל לון,
 יד הוא בסוד כתר מלכות כידוע.
 טו וז"ש שליט על כלא,
 טז בסוד ומלכותו בכל משלה.
 יז ולפי שמלכות אינה רק כלל כולם,
 יח שלכן היא פרצוף שלם בפ"ע, כוללת כל הפרצופים שנכלל באדם,
 יט לכן העיקר אינו רק ג' אותיות י"ה"ו,
 כ ג' מוחין,
 כא ואתפרש הכל לתלת תלת.

את דבריו כי המוחין הם שם הוי"ה חזר וכתב הגר"א במקומות נוספים. בפסקאות הבאות כתב כי שלושת המוחין שבזעיר אנפין הם שלוש אותיות יה"ו, 'הוא שלשה חללי מוחא, חב"ד דז"א, ששם שלשה אותיות י"ה"ו' |רסח|, 'זוהו יה"ו, שהן בג' מוחין, שהן מחב"ד עלאין, ולכן גם בחג"ת יה"ו כידוע' |רסח|, 'ואמר שם שחב"ד הוא יה"ו, או"א, י"ה של השם, ודעת ו' שהוא ת"ת. וכן הן במוחין דז"א' |רסט|.
 פסקה רסח מבראת את ספרא דצניעותא, דף כג ע"א: תלת חללין דאתון רשימין אתגליין ביה.

| רסח | ביאור ספרא דצניעותא, דף כג ע"א

- א תלת עד ביה.
 ב הוא שלשה חללי מוחא, חב"ד דז"א,
 ג ששם שלשה אותיות י"ה"ו,
 ד כמש"ל, בגלגלתא אשתכחו כד אתגלי לזעירא כו',

- ה וכמש"ל פ"א דג' אותיות י"ה"ו' הן בחב"ד, אחתא ומודעתא כו' ביה"ו כלא כו'...
 ו וזהו יה"ו, שהן בג' מוחין,
 ז שהן מחב"ד על"אין,
 ח ולכן גם בחג"ת יה"ו כידוע.
 ט וכולם ממ"ס, כמ"ש שם.

א רס"ט | ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"א

- א ואמר שם שחב"ד הוא יה"ו,
 ב או"א, י"ה של השם,
 ג ודעת ו' שהוא ת"ת.
 ד וכן הן במוחין דז"א, כמ"ש למטה.

הוסיף הגר"א כי המוחין הם שם הוי"ה, ורק בעת הימצאם נקרא זעיר אנפין בשם הוי"ה, זידוע שהמוחין דז"א נקראים הוי"ה. שז"א עצמו נקרא אלקים, וע"י המוחין נקרא ז"א הוי"ה' |רע|, שהוא סוד המוחין דגדלות, שם הוי"ה כידוע' |רעא|.

א רע" | ביאור ספרא דצניעותא, דף כה ע"ב

- = פסקה זו וזה לפסקה יב
 א וידוע שהמוחין דז"א נקראים הוי"ה.
 ב שז"א עצמו נקרא אלקים,
 ג וע"י המוחין נקרא ז"א הוי"ה כידוע,
 ד ולכן הן ג' ווי"ן בג' הוי"ות.

פסקה רעא מצטטת את דברי ספרא דצניעותא ומציינת להם מקורות מן הכתובים, כדרכו של הגר"א המתוארת לעיל סעיף קכט.

א רע"א | ביאור ספרא דצניעותא, דף ז ע"ד

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה שסב
 א וזיונהון לא אשתכחו...
 ב ותרגום עדים זיונין,
 ג וכן אמרו (ברבה), זיין היה להם מסיני והיה כתוב עליה שם המפורש,
 ד שהוא סוד המוחין דגדלות, שם הוי"ה כידוע,
 ה והן הגורמין זיווג כידוע.
 ו וז"ש (יחזקאל ט"ז) ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח כו',
 ז והן סימנין של פרק נישואין, כמש"ש, ואראך והנה עתך עת דודים, ואפרש כנפי עליך כו'.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה שעט

[קסג] מעתיקא קדישא אל זעיר אנפין: התפשטות האותיות והמוחין, שקיו דכל גופא

בסעיף הקודם למדנו כי המוחין הם שם הוי"ה, וכן הג' מוחין הן הן חב"ד, י"ה"ו |רסז|, זידוע שהמוחין דז"א נקראים הוי"ה. שז"א עצמו נקרא אלקים, וע"י המוחין נקרא ז"א הוי"ה |רע|. גם פסקה רעב מלמדת כי המוחין הם שם הוי"ה, ועל כך היא מוסיפה את מהלך ההתפשטות של האותיות באצילות.

הגר"א מלמד כי אותיות מתפשטות באצילות מראשה לסופה, מתפשטן אתוון לבתר, ר"ל אע"פ שהן ברישא דע"ק, מתפשטן אח"כ מרישא דע"ק, ואתכללו בזעירא דאפין. הוא מדגיש כי אין אלו אותן אותיות, אלא מהלך של התפשטות מהאותיות שבעתיקא קדישא אל אותיות אחרות שבזעיר אנפין, ואין רצונו שמתפשטין מע"ק לגמרי, אלא שמהם מתפשטין בז"א אותיות יה"ו אחרים. משום כך האותיות מתפשטין בכל גופא דע"ק, ואח"כ מתכללין בז"א. כלומר, קודם הם מתפשטים בעתיקא קדישא, ואחר כך הם מתפשטים בזעיר אנפין.

מה הן אותיות אלו? על כך עונה הגר"א כי האותיות הללו הן המוחין, ואותיות אלו השלשה הן הן המוחין |רעג|, והם המתפשטים באצילות ובונים את ספירותיה, שבשביל כך הן מתפשטין בכל הגוף, לתקנא כל הגוף כידוע, שע"י המוחין נבנה כל הגוף |רעג|, כי המוחין הן מתפשטין בכל גופא |רעב|.

פסקאות רעב-רעג מבארות את ספרא דצניעותא, דף כא ע"א: מתפשטן אתוון לבתר ואתכללו בזעירא דאפין. כמה דשריא בגולגלתא אשתכחו מתפשטן בכל גופא לשכללא כלא.

ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ב | רעב |

- א מתפשטן אתוון עד ואתקרי בהון.
- ב ר"ל מתפשטן אתוון לבתר, ר"ל אע"פ שהן ברישא דע"ק,
- ג מתפשטן אח"כ מרישא דע"ק,
- ד ואתכללו בזעירא דאפין.
- ה ואין רצונו שמתפשטין מע"ק לגמרי,
- ו אלא שמהם מתפשטין בז"א אותיות יה"ו אחרים.
- ז ואמר מתפשטן אתוון לבתר, ר"ל שמתפשטין בכל גופא דע"ק,
- ח ואח"כ מתכללין בז"א,
- ט כמ"ש לקמן, בז"א מתפשטין בכל גופא.
- י כי המוחין הן מתפשטין בכל גופא,
- יא כמ"ש בא"ר דף קל"ו, בחלליה דגולגלתא ג' חללין אשתכחו כו', ואלין ג' מתפשטין בכל גופא כו', וכן כאן בע"ק.
- יג ומה שלא אמר בגופא כאן, לפי שגופא דע"ק לא נזכר כלל,
- יד כמ"ש בא"ר דף רפ"ח ע"א, בהאי עתיקא לא אתגלייא אלא רישא, וכמ"ש למעלה, לכן לא הזכירו אלא ברמזא.

- טו ואמר כמה דשריא כו', ר"ל כמו שהתחיל בע"ק, מתחלה בגלגלת ואח"כ בכל גופא,
 טז כן הוא בז"א,
 זז וז"ש בגלגלתא אשתכחו, מתפשטן בכל גופא, ר"ל בתחלה בגלגלת ואח"כ בכל גופא.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה ל ובפסקה רעו

| רעג | ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה ל וכן של פסקה רעו
 א ואמר לשכללא כלא.
 ב ר"ל שבשביל כך הן מתפשטין בכל הגוף,
 ג לתקנא כל הגוף כידוע.
 ד שע"י המוחין נבנה כל הגוף,
 ה ואותיות אלו השלשה הן הן המוחין כידוע.
 ו ובוא"ו של דעת נכללת נוקבא,
 ז שהוא בן הנוטל שני חלקים,
 ח ומניה מתזנא נוקבא, כמ"ש בא"ז דף רצ"א ע"א והאי בן אקרי כו'.

בשתי הפסקאות הקודמות למדנו על התפשטות המוחין והאותיות באצילות. בפסקה רעד מוסיף הגר"א כי התפשטות זאת היא 'שקיו דכל גופא', 'שחוט השדרה הוא שקיו דכל גופא, וע"י מתפשטין המוחין'.

הביטוי 'שקיו דכל גופא' הוא יחידאי. בכל כתבי הגר"א לא יימצא עוד, וגם בספרי הזוהר איננו. בתיקוני הזוהר, וכן במקומות רבים בכתבי הגר"א, נמצא הביטוי 'שקיו דאילנא'. מדוע חידש כאן הגר"א את הביטוי 'שקיו דכל גופא' וסמך לו את 'חוט השדרה'? בפסקה זאת הוא מפרש את דברי ספרא דצניעותא, 'מתפשטן אתוון לבתר... מתפשטן בכל גופא לשכללא כלא'. כיוון שהאותיות 'מתפשטן בכל גופא', כותב הגר"א כי 'חוט השדרה הוא שקיו דכל גופא', ולא 'שקיו דאילנא'. פסקאות רעד-רעה מבארות את ספרא דצניעותא, דף כא ע"א: מתפשטן אתוון לבתר ואתכללו בזעירא דאפין. כמה דשריא בגולגלתא אשתכחו מתפשטן בכל גופא לשכללא כלא. בעמר נקא כד תלי תליין אלין אתוון, כד אתגלי לזעירא מתישבן ביה אלין אתוון ואתקרי בהון.

| רעד | ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ג

- א וז"ש לעיל, מתפשטן אתוון לבתר,
 ב ר"ל לגוף, כמש"ל, כידוע,
 ג שחוט השדרה הוא שקיו דכל גופא,
 ד וע"י מתפשטין המוחין.
 ה ובדף ק"מ ע"א, תאנא כל אלין נימין דבדיקנא כו', ושערי דרישא אריכין כו', ע"ש כל המאמר.
 ו ואמר שם, ותאנא, האי חכמתא דאתכללא כו', ע"ש.
 ז כד אתגלי עד דרמיז, ר"ל כד אתגלי אלו אותיות ע"י עמר נקי,

- ז אז מתיישבין בו אלו האותיות,
 ח דבעתיקא לא נתיישבו בו האותיות.
 ט כמ"ש לקמן פ"ד, דאתגלייא באתווי כתיב, דאתכסיא סתים באתוון דלא מתיישבין בו.
 י וכמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"א, יו"ד עלאה בו, כל אינון עלאין בעתיקא תליין, בו"א אינון לאו תליין אלא אינון בו' ע"ש.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רעה

בפסקאות הקודמות לימד הגר"א כי אותיות יה"ו הן המוחין. כך כתב גם בפסקה רעה, 'שו"א נקרא יה"ו... ונקרא כן ע"ש המוחין של או"א יה', ודעת כולל ו"ק ו', והן מתפשטין בכל הגוף... ועיקר האותיות ויישובן בו'.

רעה | ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רעד
 יא ואמר ואתקרי בהון. כידוע שז"א נקרא יה"ו,
 יב ונוקבא ה'.
 יג ונקרא כן ע"ש המוחין של או"א יה',
 יד ודעת כולל ו"ק ו',
 טו והן מתפשטין בכל הגוף, כמ"ש לעיל,
 טז ועיקר האותיות ויישובן בו'.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רעד

[קסד] התפשטות האותיות: גילוי מהאין אל היש

בסעיף הקודם הבאנו שלוש פסקאות המתארות את מהלך התפשטות האותיות באצילות מראשה לסופה. שלוש פסקאות אלו מבארות את דף כא בספרא דצניעותא. שתי פסקאות סמוכות לשלוש אלו, המבארות אף הן את דף כא בספרא דצניעותא, יובאו בסעיף זה. בשתי פסקאות אלו מבאר הגר"א כי מהלך התפשטות האותיות באצילות הוא מהלך של גילוי – מן האין אל היש, ומן הסתום אל הגלוי.

פסקה רעד מפרשת כי עתיקא קדישא הוא אין, ועל כן האותיות שבו הן סתומות ואינן מושגות, 'שבע"ק הן סתומין ואינן נמצאין, שע"ק נקרא אין, שאפילו מציאותו אין משיגין'. ספירת חכמה היא י"ש מאין, ועל כן האותיות מתחילות להתגלות, 'והחכמה עלאה הוא שירותא לאשתכחא', אמנם היא אינה מושגת, 'וגם הוא אינו מושג', אבל 'מציאותו נגלה, ובו מתחיל... והוא ראשית, י"ש מאין'.

מהלך האצילות ממשיך בהאצלת 'יש מיש' – אבל ממנו ולמטה הוא יש מיש, והוא תהו, חומר הראשון שנקרא גולם, שאין ניכר מהותו אלא מציאותו, עד שהוא מגיע אל זעיר אנפין – אל מקום הגילוי, 'ובז"א הוא הגילוי'.

פסקה רעו מבארת את ספרא דצניעותא, דף כא ע"א: מתפשטן אתוון לבתר ואתכללו בזעירא דאפיין. כמה דשריא בגולגלתא אשתכחו מתפשטן בכל גופא לשכללא כלא.

רעו	ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ב-ע"ג
=	פסקה זו היא המשכה של פסקה רעב
=	פסקה זו זהה לפסקה ל
א	ואמר בגולגלתא אשתכחו.
ב	ר"ל כאן נמצאין ומתגליין,
ג	שבע"ק הן סתומין ואינן נמצאין,
ד	שע"ק נקרא אין, שאפילו מציאותו אין משיגין,
ה	והחכמה עלאה הוא שירותא לאשתכחא,
ו	כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"ב, אתר דשירותא אשתכח כו', הוא נהירו דחכמתא ושירותא ממה דאתגלייא הוה כו'.
ז	וגם הוא אינו מושג,
ח	כמ"ש שם דף ר"צ ע"א, והאי אב כו', ובג"כ לא אשתמודע,
ט	ואע"פ שמציאותו נגלה,
י	ובו מתחיל, כמ"ש (איוב כ"ח) והחכמה מאין תמצא,
יא	והוא ראשית, י"ש מאין,
יב	ר"ל מע"ק שנקרא אין כנ"ל.
יג	ולכן נקרא ראשית,
יד	ונקרא יש,
טו	אבל ממנו ולמטה הוא יש מיש.
טז	והוא תהו, חומר הראשון שנקרא גולם,
יז	שאינ ניכר מהותו אלא מציאותו,
יח	ובז"א הוא הגילוי.
יט	וז"ש בגולגלתא אשתכחו,
כ	כמ"ש בא"ז דף רפ"ט ע"א, י עלאה כו', ובע"ק תליין, דהא שמא דעתיקא אתכסיא מכלא ולא אשתכח, אבל אלין אתוון כו' ע"ש.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רעג

בפסקאות הקודמות הבאנו את דברי הגר"א על מהלך התפשטות האותיות באצילות. בפסקה רעז מתבונן הגר"א במהלך הזה ומבחין בו בין אותיות עליונות ובין אותיות תחתונות. האותיות העליונות נעלמות הן, שהרי עתיקא קדישא 'הוא סתים מאד', ובספירת חכמה 'אין גילוי אל השם, ואין נמצא שם כלל... וכן החכמה עצמה, אין נמצא'. לעומת זאת, האותיות התחתונות גלויות הן, ע"כ למטה באותיות תתאין, שהן בחו"ב, וז"א, בכלום יש גילוי אל השם הוי"ה'.

פסקה רעז מזכירה ברמז את גילוי שם הוי"ה משם אהי"ה, 'בכולם יש גילוי אל השם הוי"ה, כמ"ש לעיל בסוד אקי"ק אשר אקי"ק'. משפט זה נסמך על הפסקאות שיובאו להלן סעיף קסה. פסקה רעז מבארת את ספרא דצניעותא, דף כא ע"ב: יו"ד דעתיקא סתים בסטרוי בגין שמא לא אשתכח.

| רעז | ביאור ספרא דצניעותא, דף כא ע"ג-ע"ד

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רעה
- א יו"ד דעתיקא עד בהדה.
- ב ר"ל יו"ד דע"ק סתים בקרומא דאזדכך,
- ג וסתים, שהוא סתים מאד,
- ד כמ"ש לעיל, ובא"ר דף קכ"ח ע"ב, קרומא דאזירא דחכמתא עלאה סתימאה כו' ע"ש, וז"ש סתים בסטרוי, ר"ל סתום בצדו ואינו נפתח באחר.
- ה ע"כ למטה באותיות תתאין,
- ו שהן בחו"ב,
- ז וז"א,
- ח בכולם יש גילוי אל השם הוי"ה,
- ט כמ"ש לעיל בסוד אקי"ק אשר אקי"ק.
- י אבל כשהוא בחכמה אין גילוי אל השם,
- יא ואין נמצא שם כלל,
- יב וז"ש בגין שמא לא אשתכח, ר"ל בגין כך השם לא נמצא שם.
- יג וכן החכמה עצמה, אין נמצא,
- יד כמ"ש והחכמה מאין תמצא כו', לא ידע כו',
- טו וכמ"ש בא"ז דף ר"צ ע"א, והאי אב כו' ובג"כ לא אשתמודע כו'.

פרק ארבעים ושמונה

מוחין: משם אהי"ה אל שם הוי"ה,

מהלך גילוי והבעה

בפרק הקודם הבאנו את דברי הגר"א על התפשטותם של המוחין ושל אותיות שם הוי"ה מראשית האצילות לסופה. הוסיף הגר"א ולימד כי במהלך התפשטותם של המוחין ושל האותיות כן מהלך גילוי של שם הוי"ה מראשיתה של האצילות – משם אהי"ה, הסתום ונעלם, עד שם הוי"ה, הנודע והגלוי. גילוי שם הוי"ה הוא כוונת ההאצלה והבריאה, 'שעיקר הכוונה של א"ס הוא שיתגלה שמו בעולם, וזה כוונת בריא' העולם, ולכן נחית מדרגא לדרגא, גילוי אחר גילוי עד ז"א, ושם נתגלה' |רעח|.

מהלך גילוי המוחין, על פי שיטת הגר"א, הוא מהלך של גילוי והבעה – יסודו דבר שלם, הוא הידבר מאצלו יתברך, אבל סתום ונעלם. במהלך האצילות הוא מתלבש ומתנסח ומתגלה, גילוי אחר גילוי, עד שהוא נודע ומושג בדיבור ובמעשה. דברי הגר"א על מהות המוחין שונים מדברי האר"י, שלימד כי המוחין הם שפע של ברכה וחירות, ומדברי רמח"ל, שלימד כי המוחין הם מידות של הנהגה ומקורות של קדושה.

[קסה] גילוי אחר גילוי: משם אהי"ה אל שם הוי"ה

בפרק הקודם למדנו כי המוחין הם שם הוי"ה, 'כי כל הוי"ה הוא קומה שלימה, והן הג' מוחין דמתחלקין בז"א' |רסז|, 'וידוע שהמוחין דז"א נקראים הוי"ה' |רע|, 'סוד המוחין דגדלות, שם הוי"ה כידוע' |רעא|. עוד למדנו כי אותיות מתפשטות באצילות מראשה לסופה, 'מתפשטן אתוון... מרישא דע"ק ואתכללו בזעירא דאפי' |רעב|, ואותיות אלו הן המוחין, 'ואותיות אלו השלשה הן הן המוחין' |רעג|, 'שז"א נקרא י"הו'... ונקרא כן ע"ש המוחין של או"א י"ה, ודעת כולל ו"ק ו', והן מתפשטין בכל הגוף... ועיקר האותיות ויישובן בו' |רעה|. בפסקאות אלו לימד הגר"א על מהלך ההתפשטות של המוחין והאותיות, וכלל בו גם את שם הוי"ה. הוסיף הגר"א ולימד את מהלך הגילוי של שם הוי"ה לעצמו – מהלך של גילוי אחר גילוי, משם אהי"ה עד שם הוי"ה.

בפסקה רעח הגר"א מלמד כי ראשית האצילות היא נעלמת, וזה ענין כי כל מה שיותר נעלם אין לו שם, עד שא"ס אין לו רמז לא בהרהור ולא במחשבה. לעומתה, זעיר אנפין הוא גלוי, ועל כן בו, ורק בו, מתגלה שם הוי"ה, ולכן שם של ז"א הוא עיקר השם המיוחד, וכל השמות שקודמין לו, אקיי"ק ושאר השמות, הן טפלין לו, אע"פ שהן גבוהין יותר ממנו... וכן השמות מורין כן, אקיי"ק, שאהיה אח"כ ולא עכשיו, והוי"ה הוא יהיה בהוה'.

מהלך האצילות הוא אפוא מהלך של גילוי שם ה'. וכל מה שמתחיל להתגלות יותר קונה לו שם יותר, כי השם הוא הגילוי. וכל השמות עד ז"א הם אינן שמות בעצמן, רק על ז"א שיתגלה, שכאן רמז קצת על גילוי, כמ"ש במאמר הנ"ל, ואינן שם העצם אלא בז"א, ששם השם בעצמו מתגלה |רעח|, וכל השמות הוא בז"א, ששם הוא גילוי וזהו כוונתו, וכל השמות שקודם הוא ששם מורה שיתגלה, וכל מה שמתגלה יותר הוא יותר גדול |רעט|, וכל הדרגין שקודם לו, הכל דרגין אליו שיתגלה |רעח|.

הוסיף הגר"א ולימד כי גילוי שם ה' הוא כוונת ההאצלה והבריאה, שעיקר הכוונה של א"ס הוא שיתגלה שמו בעולם, וזה כוונת בריא' העולם, ולכן נחית מדרגא לדרגא, גילוי אחר גילוי עד ז"א, ושם נתגלה |רעח|. כאן הודיע הגר"א את מהותו ואת תכליתו של מהלך האצילות – סדר של גילוי אחר גילוי, מאריך אנפין עד זעיר אנפין, משם אהי"ה עד שם הוי"ה. דברים נוספים על משמעותו של שם הוי"ה כתבנו לעיל סעיף ט.

רעח | ביאור ספרא דצניעותא, דף כ ע"ב

=	פסקה זו וזה לפסקה ה
א	והענין בקיצור,
ב	כי אקיי"ק אשר אקיי"ק,
ג	אקיי"ק השלישי והוי"ה,
ד	הכל הוא דרגא דז"א, שבו מנהיג העולם.
ה	והוא שמו של א"ס,
ו	וע"י מתגלה,
ז	וכל הדרגין שקודם לו, הכל דרגין אליו שיתגלה.
ח	שעיקר הכוונה של א"ס הוא שיתגלה שמו בעולם,
ט	וזה כוונת בריא' העולם.
י	ולכן נחית מדרגא לדרגא,
יא	גילוי אחר גילוי עד ז"א,
יב	ושם נתגלה, כי שאל נא לימים ראשונים (דברים ד') כידוע.
יג	ולכן שם של ז"א הוא עיקר השם המיוחד,
יד	וכל השמות שקודמין לו, אקיי"ק ושאר השמות, הן טפלין לו,
טו	אע"פ שהן גבוהין יותר ממנו.
טז	והענין כי כל מה שיותר נעלם אין לו שם,

- יז עד שא"ס אין לו רמז לא בהרהור ולא במחשבה,
 יח וכל מה שמתחיל להתגלות יותר קונה לו שם יותר,
 יט כי השם הוא הגילוי.
 כ וכל השמות עד ז"א הם אינן שמות בעצמן,
 כא רק על ז"א שיתגלה,
 כב שכאן רמז קצת על גילוי, כמ"ש במאמר הנ"ל,
 כג ואינן שם העצם אלא בז"א,
 כד ששם השם בעצמו מתגלה.
- כה וכן
 כו השמות מורין כן,
 כז אקיי"ק, שאהיה אח"כ ולא עכשיו,
 כח והוי"ה הוא יהיה בהוה,
 כט כי יהיה לשון הוה, כמו ככה יעשה איוב (איוב א'),
 ל ונתחלף הי' לוי, הואיל ונעשה מפעולה שם, כמו מן חיה חוה, כי היא אם כל חי.
 = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רעט

פסקה רעח פירשה את מהלך גילוי שם ה' מהשם הנעלם – שם אהי"ה, אל השם הגלוי – שם הוי"ה. פסקה רעט ממשיכה ומבארת פרק נוסף במהלך גילוי שם הוי"ה – מאבא אל אימא, וממנה אל זעיר אנפין. 'בתחלה סתום במוח אבא... ואח"כ בזיווג יוצא הטפה. ואח"כ מצטייר בבטן אמו... ואח"כ מתחיל להוליד... ואחר שיצא ונתגלה הוא נקרא הוי"ה'. אחר ממשך הגר"א לבאר את גילוי של שם אדני"י בספירת מלכות. השורות הללו הובאו לעיל סעיף טו, פסקה כ.

| רעט | ביאור ספרא דצניעותא, דף כ ע"ב-ע"ג

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רעח
 = פסקה זו זהה לפסקה יא
 א וכל השמות הוא בז"א,
 ב ששם הוא גילוי, וזהו כוונתו,
 ג וכל השמות שקודם הוא ששם מורה שיתגלה,
 ד וכל מה שמתגלה יותר הוא יותר גדול.
 ה כמו האדם הגשמי.
 ו בתחלה הוא במוח האב סתים מאד, ואינו אלא טפה כלול במוח.
 ז ואח"כ בשעת הזיווג אז יוצא הטפה, והוא יותר גלוי.
 ח ואח"כ מצטייר בבטן אמו, ונעשה שם אדם שלם.
 ט ועדיין הוא בבטן אמו ובטל לאמו.

י	ואח"כ מתחיל לצאת ראשו ורובו עד שיוצא כלו.
יא	ואח"כ יוצא כלו.
יב	וכן כאן.
יג	בתחלה סתום במוח אבא.
יד	ולכן אבא הוא שרותא,
טו	כמ"ש בא"ז, שהוא שרותא להוליד את ז"א.
טז	ולכן מתחיל בו י" של השם, והוא בסתימו,
יז	והחכמה מאין תמצא לא ידע בו' (איוב כ"ח),
יח	שהגילוי הוא בז"א.
יט	ושם הוא סתום מאד.
כ	ואח"כ בזיווג יוצא הטפה.
כא	ואח"כ מצטייר בבטן אמו.
כב	וכנגד אלו הג' בחינות אמר אקיי"ק. אשר. אקיי"ק.
כג	ואח"כ מתחיל להוליד, והוא אקיי"ק הג',
כד	כמ"ש במאמר הזה, לבתר שארי לאולדא, ולא כתיב אשר אלא אקיי"ק, כלומר השתא יפוק ויתקן כלא בו'.
כה	ואחר שיצא ונתגלה הוא נקרא הוי"ה.
כו	ולכן באמא קצת גילוי כידוע,
כז	הוא כמו אשה מעוברת, שיודעין שתלד,
כח	אבל באביו אין שום גילוי כלל שילד.
כט	וזהו שם המיוחד,
ל	ר"ל גילוי מציאת א"ס, שנתגלה בז"א.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה כ שורה י

[קסו] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: מהלך גילוי והבעה

לעיל, פרקים ב-ו, תיארנו את ההבדל היסודי בין דברי כלל המקובלים ובין דברי הגר"א באשר לתכליתה של האצילות – כלל המקובלים לימדו כי המשכת השפע היא תכליתה של האצילות, ואילו הגר"א מלמד כי גילוי שמות ה' הוא תכליתה של האצילות. שם תיארנו שני מהלכים של גילוי באצילות – מהלך הגילוי משם אהי"ה אל שם הוי"ה ומהלך הגילוי מהאין אל היש. על כך הוספנו, לעיל פרקים ז-ח, כי האצילות היא מקורם של הדברים האמצעים אשר בין הבורא ית' ובין ישראל, והיא מקורן של ברית התורה וברית המצוות שכרת הקב"ה עם ישראל. עוד הוספנו, לעיל פרקים ט-מב, את תיקון המתקלא, ולעיל פרקים מג-מט, את תיקון המוחין והתפשטות האותיות בכל כללותיהם ופרטותיהם. אחר כל אלה, לעיל סעיף קסה, קשרנו את תיקון המוחין והתפשטות האותיות אל מהלך הגילוי משם אהי"ה אל שם הוי"ה.

מכל אלה מתברר ההבדל היסודי בין שיטת האר"י ובין שיטת הגר"א באשר למהלכה ולפעולתה של האצילות.

שיטת האר"י

- א. מהלך האצילות הוא מהלך של המשכת השפע. ראשיתו של מהלך זה – מוחין שהם כטיפת זרע, וסופו – מוחין שהם שפע גמור, שפע הנשמות ושפע הברכה, הקדושה והחירות.
- ב. מהלך המשכת השפע הוא מהלך של גדילה. המוחין גדלים מטיפת זרע עד לנשמה גמורה היוצאת מן האצילות אל הנבראים.
- ג. מהלך המשכת השפע נע ברצף. מהלך זה נע ברצף, מראשית האצילות לסופה, מזיווג שני מזלות באריך אנפין עד לזיווג זעיר אנפין ונוקביה.
- מהלך זה נע ברצף, ושתי תולדות לו – שפע לקיום ולחיות העולמות והמלאכים; שפע הנשמות, הברכה, הקדושה והחירות.
- ד. יסודו של מהלך האצילות הוא דבר בכוח. במהלך האצילות הוא יוצא מן הכוח אל הפועל, מטיפת זרע עד לנשמה גמורה.

שיטת הגר"א

- א. מהלך האצילות הוא מהלך של גילוי, ואופנים אחדים לו. מהלך שראשיתו – אין, מהות לא נודעת, וסופו – יש, מציאות נודעת, ויש מיש. מהלך שראשיתו – מחשבה נעלמת, וסופו – דיבור וכתב גלויים ונודעים. מהלך שראשיתו – שם אהי"ה הסתום והנעלם, וסופו – שם הוי"ה ושם אדנ"י הגלויים והנודעים.
- ב. מהלך הגילוי הוא מהלך של הבעה. הדבר הנעלם מתלבש ומתנסח ומתגלה, גילוי אחר גילוי, עד שהוא נודע ומתגלה מן האצילות אל הנבראים.
- ג. מהלך הגילוי נע בהדרגה, קומות זו למטה מזו, ותולדות אחדות לו. קומה עליונה ונעלמה – טמיר דטמירין, אין, מחשבה, שם אהי"ה. קומה למטה הימנה – מתחיל הגילוי, יש, דיבור, שם הוי"ה, ברית התורה. קומה למטה הימנה – יש מיש, מעשה, ברית המצוות. קומה למטה הימנה – עיקר הגילוי, שם אדנ"י, שם ההצטרפות.
- ד. יסודו של מהלך האצילות הוא דבר שלם, דבר בפועל, דבר סתום ונעלם. במהלך האצילות הוא מתלבש ומתנסח ומתגלה, גילוי אחר גילוי, עד שהוא נודע ומושג בדיבור ובמעשה.

האר"י והגר"א הלכו אפוא בשתי דרכים נבדלות זו מזו בביאור מהלכה ופעולתה של האצילות. הבדלים אלו קשורים להבדלים שבין שתי הדרכים בביאור מהלכם של המוחין, כמבואר לעיל סעיף קסא.

[קסו] שיטת הגר"א (יט): הגילוי של 'דבר מאצלו יתברך'

האר"י הגר"א בהרצאת מהלכם של המוחין באצילות, ודבריו מצטרפים לשיטה שלמה – מהלך המוחין הוא מהלך של הדרגה, דרגה אחר דרגה. בשתי דרכים מלמד הגר"א את מהלך ההדרגה של המוחין –

- א. מהלך הדרגה מהשורש אל הענף, מחכמה ובינה אל זעיר אנפין. לעיל סעיף קסא. מהלך מהתורה אל המצוות, מהמחשבה אל המעשה, מעץ החיים אל עץ הדעת טוב ורע, מאוירא דכיא ואשא דכיא אל אוירא ואשא סתם, ממוחין שהם חיי המלך וחיי האדם אל מוחין שהם רק לזיווג, ממוחין שאין בהם אחיזה לחיצונים אל מוחין שיש בהם אחיזה לסטרא אחרא.
- ב. מהלך הדרגה מהמקור אל התולדה, מעתיקא קדישא אל זעיר אנפין. לעיל סעיף קסו. מהלך מהאין אל היש, מהמחשבה אל הדיבור ואל הכתב, מהמחשבה אל המעשה, מהנעלם אל הגלוי, משם אהי"ה אל שם הוי"ה ואל שם אדני"י.

כל המהלכים הללו ערוכים ומקבילים זה אל זה, ומבנה אחד משותף להם. ביסוד כל אחד ממהלכי מוחין אלו נמצא דבר שלם – שורש ומקור, וממנו הם יוצאים ויורדים דרגה אחר דרגה. דבר שלם, נמצא בפועל, עומד ביסוד כל אחד ממהלכי מוחין אלו, אלא שהוא סתום ונעלם, טמיר ולא נודע. מהלך האצלתם של המוחין נועד לגלות ולהודיע יסוד זה, גילוי אחר גילוי, דרגה אחר דרגה. מהו יסוד זה? מהו הדבר הסתום והנעלם העומד בשורשם ובמקורם של המוחין?

תשובה על כך מצאנו בדברי הגר"א עצמו. לעיל, סעיף כו, הבאנו את דברי הגר"א על הברית בין ה' ובין ישראל, 'אומר לך מהו ענין ברית, והוא אדם שיש לו אוהב כנפשו, ורוצה שלא יפרוש ממנו אבל א"א להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והן נקשרים ע"י הדבר ההוא... שכורת ממנו דבר הדבוק לו ונותן לו, וכן הוא הקשת, שהוא דבר מאצלו יתברך... וכן היא התורה והמילה, הן דברים אמצעים בין הבורא ית' ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו ית'... הכל לפי שא"א להשיגו רק ע"י אמצעים' [לט].

בדברי הגר"א הללו על הברית, על התורה והמילה ועל הדברים האמצעים בין הבורא ית' ובין ישראל, נזכר עיקרם ויסודם של כל אלו – 'דבר מאצלו יתברך'.

- 'דבר מאצלו יתברך' הוא הדבר הסתום והנעלם העומד ביסודה של האצילות.
- 'דבר מאצלו יתברך' הוא 'דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והוא 'דבר הדבוק לו'.

- 'דבר מאצלו יתברך' הוא מקורם של המוחין – אין, מחשבה, שם אהי"ה; והוא הולך ומתגלה, גילוי אחר גילוי, עד שהוא מגיע אל הדברים הנודעים והמושגים – יש, דיבור ומעשה, שם הוי"ה ושם אדנ"י.
- 'דבר מאצלו יתברך' הוא שורשם של המוחין; והוא הולך ומתגלה, גילוי אחר גילוי, עד שהוא מגיע אל הדברים האמצעיים בין הבורא ית' ובין ישראל – התורה והמילה, התורה והמצוות, עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע.

לעיל, סעיף קלט, העלינו כי הגר"א תולה את מצבי התווה והתיקון במצבן של התורה והמצוות. תחילה, אבא ואימא לא השגיחו פנים בפנים, הקב"ה לא נתן תורה ומצוות לישראל ולא היה זיווג זעיר אנפין ונוקביה; זהו עולם התווה. אחר, נתקן המתקלא, אבא ואימא השגיחו פנים בפנים, הקב"ה דיבר עם משה ועם ישראל פנים בפנים, הקב"ה נתן תורה ומצוות לישראל והיה זיווג זעיר אנפין ונוקביה; זהו עולם התיקון.

ביסודם של מצבי התווה והתיקון נמצא אפוא ה'דבר מאצלו יתברך' – הוא הדבר הסתום והנעלם העומד ביסודה של האצילות, הוא מקורם ושורשם של המוחין. עולם התווה משמעו – ה'דבר מאצלו יתברך' סתום ונעלם ולא התגלה לישראל, שם ה' לא נודע להם ותורה ומצוות לא ניתנו להם. עולם התיקון משמעו – ה'דבר מאצלו יתברך' הולך ומתגלה מהשורש אל הענף ומהמקור אל התולדה, עד שהוא נודע לישראל בשם ה' וניתן להם בתורה ובמצוות.

[קסח] בין הגר"א ובין האר"י: היעדר המוחין כשפע של ברכה וחירות

תיארנו את מהלך הדרגת המוחין על פי שיטתו של הגר"א, וגם ביארנו את משמעותו ותכליתו. לא כך לימד האר"י. בפירושו למאמרי הזוהר כתב האר"י כי המוחין הם שפע של נשמות ושפע של ברכה וחירות. תיאור שלם של משמעות המוחין על פי כתבי האר"י עצמו חורג מגבולות הספר, וכבר נעשה במקום אחר.¹ כאן נביא רק את עיקרי הדברים, כפי הנחוץ להבנת שיטתו המיוחדת של הגר"א.

האר"י, בפירוש ספרא דצניעותא שכתב בעצמו, מלמד את מהותם של המוחין ואת משמעותה של ההנהגה האלוקית באצילות.

תפלת האדם המתכוון בה כראוי היא למעלה בעומק העליון בסוד נקודת ציון, ושם חביון ברית קודש עלאה. ומשם נמשכין שני מיני שפע על ידי הזווג העליון, אם שפע ברכה וחירות... ואם שפע חיות וקיום והעמדה לספירות ולכל הנמצאים, בסוד ואתה מחיה את כולם, כי הגה המלאכים אם יפסק מהם השפע העליון כרגע לא יוכלו לעמוד... ושני שפעים אלה נעשים על ידי זווג העליון, וכאשר יחסר מהם דהיינו שפע הברכה לא יקרא זווג שלם...

1 קבלת האר"י, כרך שלישי, סעיף קנב, עמ' 1221-1229.

ביאור הדברים, כי הבינה מתפשטת בשש קצוותיה לעטר הבן הנעים, וזה כשהזווג העליון שלם בשני מיני השפע שכתבנו... והזווג השלם הוא כשהוא בהוא נתיב דלא אתידע לא לעילא ולא לתתא, והענין הוא כי צריך התעוררות תחתונים כדרך הזווג התחתון להעלות מיין נוקבין... ואז הנתיב ההוא יעלה מים נקבות לקבל מים זכרים... ואין הזווג שלם אלא על ידי נתיב זה. וכאשר אין התעוררות תחתון אין הזווג ע"י נתיב זה כי אין מיין נוקבין... ואין הזווג לצורך ברכה וחירות אלא לשפע השני שהוא קיום והעמדה לבד. וזה היה משנחרב בית המקדש דאתתרכת ה' עלאה כנז' בתקונין לענין מין שפע זה בלבד... אבל לעולם יש זווג עליון, ולפיכך לא פסיק יוד מאתר דא לעלמין, כי השפע השני אי אפשר זולתו אלא שאין הזווג שלם לברכה ולחירות... וכאשר הזווג שלם, אשתכחו ברעותא, דהיינו הרצון המתגלה במצח ומתפשט עד המזל, אשר על ידו הוא זווג חכמה ובינה, דבמזל תלייא זווגא דילהון... הגה עלה בידינו שהזווג השלם הוא לברכה וחירו ולאפקא מבויעין ונחלין, וזה חסר בזמן החרבן, אמנם יש זווג תמידי להעמידם על עמדם (פירוש ספרא דצניעותא מאת האר"י עינינו, שער מאמרי רשב"י, דף כט ע"ב; קבלת האר"י, כרך שני, עמ' 995).

בפסקה ארוכה זו מלמד האר"י כי שני זיווגים באבא ואימא, ושני שפעים נמשכים מהם אל הנבראים.

זיווג אחד, זיווג שנעשה תדיר, הוא זיווג שאינו שלם. זיווג זה הוא הזיווג הקבוע של אבא ואימא, וממנו נמשך שפע החיות לספירות, למלאכים, לעולמות ולכל הנמצאים. זהו השפע המקיים את הכול, ומבלעדיו אין חיות ואין קיום למציאות כולה, ועל כן הוא הזיווג הקבוע שאינו נפסק לעולם.

זיווג שני, זיווג שאינו תדיר, הוא זיווג שלם. זיווג זה נעשה רק בעת שישראל עובדים את קונם ומעוררים את רצון גבוה, וממנו נמשך שפע הנשמות, הוא שפע הברכה והחירות. מה משמעותם של שני הזיווגים ושל שני השפעים? מהו שפע הברכה והחירות? מדוע הזיווג שהוא יוצא ממנו נקרא זיווג שלם? האר"י מצטט שני מאמרים מספר הזוהר אשר מהם הוא למד על עניינו של שפע הברכה והחירות.

ספר הזוהר מורה כי שפע של ברכה ושל חירות נמשך מן העומק העליון שבאצילות, 'צלותא דבר נש דאתכוון בה איהי לעילא לעומקא עלאה, דמתמן נגדי כל ברכאן וכל חירו ומתמן נפקי לקיימא כלא, ועל דא יתיר יו"ד בגין דלא פסיק יו"ד מאתר דא לעלמין, ובגין דא כתיב היושבי בשמים, אחיד לעילא ברזא דחכמתא עלאה ואחיד לתתא דיתבי על כרסיא, דאבהן יתיב על כרסיא דאקרי שמים, ובג"כ היושבי בשמים כתיב' (זוהר ח"א רכט ע"א).

למאמר זה סמך האר"י מאמר נוסף מספר הזוהר המדבר על שפע של 'ענוגא ותפנוקא' הנמשך אל זעיר אנפין, 'זנהר יוצא מעדן להשקות את הגן. האי נהרא אתפשט בסטרוי בשעתא דמזדווגי עמי בזווגא שלים האי עדן בהוא נתיב דלא אתידע לעילא ותתא, כד"א נתיב לא ידעו עיט, ואשתכחו ברעותא דלא מתפרשן תדירא חד מחד, כדין נפקין מבויעין ונחלין ומעטרי לבן קדישא בכל אינון כתרין, כדין כתיב בעטרה בעטרה לו אמו. ובהיא שעתא ירית ההוא בן אחסנתא דאבוי ואימיה, כדין הוא אשתעשע בהוא ענוגא ותפנוקא. ותאנא בשעתא דמלכא עלאה

בתפנוקי מלכין יתיב בעטרוי, כדין כתיב עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו, דא יסוד דאפיק ברכאן לאזדווגא מלכא קדישא במטרוניתא, וכדין אתייהבון ברכאן בכולהו עלמין ונפקין ומתברכן עלאין ותתאין (זוהר ח"ג סא ע"ב).

אל שני מאמרי זוהר אלה צירף האר"י שני מאמרים באדרא זוטא שגם בהם נזכרים הביטויים 'אחסנתא דאבוי ואימיה' ו'עטרין', 'מאי ירותא, דא עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגווייה חד עטרא דאקרי חסד, ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון' (זוהר ח"ג רצא ע"א), 'בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהירין, ואי תימא תלת ארבע אינון, כמה דאימא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין גניזין דילהון דמעטרין כלהו ברישיה' (זוהר ח"ג רצב ע"ב).

מכל המאמרים הללו הסיק האר"י כי המוחין הנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין הם שפע של ברכה וחירות הממלא את זעיר אנפין ומביא אותו לתפנוקא ולענוגא.

וכאשר הזווג שלם אשתכחו ברעותא, דהיינו הרצון המתגלה במצח ומתפשט עד המזל, אשר על ידו הוא זווג חכמה ובינה... חיבורא דילהון לאפקא בני חיי ומזוני לעלמא דאתי, ומשם נמשכין למלכא קדישא, וכדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו, בסוד ששה קצוותיה המתפשטין ומאירין בו בכל שש קצוותיו. וזהו ענין אתפשט בסטרוי ונפקי מבויעין ונחלין שבתוך הבינה, וירית ההוא בן אחסנתא דאבוי ואימיה, הם תרין עטרין דהוו גניזין באבא ואימא והשתא ירית לון, כדאיתא באדרא זוטא...

ונמצאו לבן שני ענינים. אם הארת שש קצוותיו על ידי המבויעין והנחלים היוצאין מהנהר, והם שש קצוות הבינה המאירים בשש קצוותיו, וזה יקרא ברכה לריבוי בריכות המים הנמשכות מהנהר, ויקרא גם כן תפנוקא ותפנוקי מלכים שהם השש קצוות. ואם אחסנתא דאבוי ואימיה לרשת מקום חסד וגבורה, בקחתו את שרשם הגנוז למעלה, וזה יקרא חירו... ויקרא ענוגא כד"א אז תתענג על ה', והיינו דאמר התם בפ' ויחי כל ברכאן וכל חירו (פירוש ספרא דצניעותא מאת האר"י עצמו, שער מאמרי רשב"י, דף כט ע"א; קבלת האר"י, כרך שני, עמ' 996-997).

כיצד מעניקים המוחין את החירות לזעיר אנפין? האר"י מפרש כי המוחין, שהם תרין עטרין שזעיר אנפין יורש מאבא ומאימא, מעלים את זעיר אנפין ממקומו עד שהוא יורש את מקומם של אבא ואימא. עתה הוא זוכה למעמדם של אבא ואימא, והקליפות אינן יכולות להגיע אליו. סגולת הספירות העליונות, החירות מן הקליפות, מוענקת עתה לזעיר אנפין, והרי הוא בן חורין. זהו גמר תיקון המלכים, כי עתה מתמתקים הדינים לגמרי והקליפות אינן יכולות להגיע אל זעיר אנפין.

והענין הוא כי סדר אצילות ת"ת למטה מחסד וגבורה, ועל ידי זווג זה יורש את אביו ואת אמו לעלות למעלה על חסד וגבורה, בסוד שרשם הגנוז בהם עיטרא דאקרי חסד ועיטרא דאקרי גבורה, ונמצא למעלה מהם, ויונקים משרשיהם הגנוזים בתוך הת"ת אשר ירשם עתה מאביו, וירש מקומם. ואז יקרא בן חורין, כי אינו משועבד לחסד וגבורה אלא לאבא ואימא, בעלותו למעלה אליהם, ואינן מגיעין שם הקליפות אלא חירות בסוד היובל (פירוש

ספרא דצינועותא מאת האר"י עצמו, שער מאמרי רשב"י, דף כט ע"ב; קבלת האר"י, כרך שני, עמ' 996).

נמצינו למדים כי שפע הברכה והחירות הוא שפע המוחין הנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין, והוא נמשך מן הזיווג השלם של אבא ואימא.

ההפרש בין שני הזיווגים – השלם ושאינו שלם – מפרש את משמעותו של מהלך ההאצלה מתחילתו לסופו:

תחילה היו דינים קשים. על כן לא היה זיווג של חכמה ובינה, ונתקלקלו הספירות התחתונות באצילות.

אחר נעשה זיווג חכמה ובינה ונתבסמו הדינים. זהו הזיווג הקבוע של חכמה ובינה, והוא בא לתקן את הקלקול שהיה בעת מיתת המלכים. אז לא היו חכמה ובינה פנים בפנים, ואילו עתה הם נתקנים ועומדים פנים בפנים ומתחברים בזיווג שאינו נפסק לעולם. זהו הזיווג שאינו שלם, וממנו נובע השפע המקיים את שבע הספירות התחתונות והמחיה את העולמות, המלאכים והנמצאים כולם.

אחר נעשה הזיווג השלם באצילות. זהו הזיווג הזמני של חכמה ובינה ושל תפארת ומלכות, והוא בא להוסיף מוחין בספירות התחתונות. זיווג זה נעשה רק לפרקים, והוא ממלא את זעיר אנפין ונוקביה בשפע של מוחין שהוא שפע של ברכה וחירות. זהו הזיווג השלם, ממנו נוספת נשמה בזעיר אנפין ונוקביה, וממנו יוצאות הנשמות אל הנבראים.

•

נבדלו אפוא שיטותיהם של הגר"א ושל האר"י מן הקצה אל הקצה.

האר"י מבאר כי המוחין הם **השפע האלוהי** – נשמות, ברכה וחירות. מהלך האצילות מבקש **להמשיך את המוחין אל ישראל**.

הגר"א מבאר כי המוחין הם **הדבר האלוהי** – שם ה', תורה ומצוות. מהלך האצילות מבקש **לגלות את המוחין אל ישראל**.

ההבדלים בין שיטותיהם של הגר"א ושל האר"י בעניינם של המוחין קשורים בהבדלים שבין שתי השיטות בביאור עניינה של הנשמה, כמבואר להלן סעיפים קעז-קעח.

[קסט] **בין הגר"א ובין האר"י: הוספת המוחין**

הרצאת האר"י ותלמידיו את המשכת המוחין 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים', והיא מתפרשת על פני דרושים ארוכים ומפורטים מאוד. הרצאת הגר"א את הופעת המוחין שונה מהרצאת האר"י, ופעולות ומושגים רבים שלימד האר"י נעדרים ממנה. השוואה מלאה בין שתי ההרצאות חורגת מגבולות הספר, ורק מעט ממנה נוכל לכתוב כאן – רשימה של מקצת מן הנושאים והמושגים שהאר"י לימד אותם באריכות ובפרוטרוט ואילו הגר"א לא הזכירם כלל.

- א. זעיר אנפין גדל בשלוש, בתשע, בייג ובכ' שנים.
- ב. קטנות וגדלות ראשון, קטנות וגדלות שני.
- ג. דינין קשים.
- ד. דם נעכר ונעשה חלב.
- ה. עיבור זעיר אנפין במשך ז', ט' וי"ב חודשים.
- ו. בירורים בזמן העיבור ובזמן היניקה.
- ז. אורות אימא דוחקין את האורות של זו"ג.
- ח. חסדים וגבורות מתלבשים בנה"י דאבא ובנה"י דאמא.
- ט. נה"י דאבא מתלבשים בזעיר אנפין.
- י. נה"י חדשים לאימא.
- יא. החסדים והגבורות נחלקים לשלישים.
- יב. הגדלת השלישים.
- יג. חסדים מגולים ומכוסים.
- יד. הכפלת החסדים.
- טו. זרועות ופרקים באריך אנפין.
- טז. כתפיים של אריך אנפין.
- יז. צלם, ס' ל' צ'.
- יח. הגדלת כלים של זעיר אנפין.
- יט. חסדים מכוסים וחסדים מגולים.
- כ. מוחין עוברים דרך מסך היסוד.
- כא. אורות, ניצוצין וכלים.
- כב. פנימי, אמצעי, חיצון.
- כג. המוחין הם שפע ברכה וחירות.
- כד. מוחין חדשים בכל יום, מוחין חדשים בכל תפילה.
- כה. העלאת ניצוצות והוצאת נשמות ישנות בעבודת האדם בימי החול.
- כו. הוצאת נשמות חדשות בעבודת האדם בשבת.

[קע] **בין הגר"א ובין רמח"ל: היעדר המוחין כמידות של הנהגה
וכמקורות של קדושה**

תיארנו את מהלך הדרגת המוחין על פי שיטתו של הגר"א, וגם ביארנו את משמעותו ותכליתו. לא כך לימד ר' משה חיים לוצאטו. הוא פירש כי שתי משמעויות להמשכת המוחין – היא מבטאת את ההנהגה האלוקית והיא מבטאת את ההשפעה האלוקית. רמח"ל האריך מאוד בביאור שתי המשמעויות של המוחין, ומכל דבריו נביא רק מעט מן המעט. המשכת המוחין מבטאת את דרכי ההנהגה האלוקית.

סוד כל זה הוא המוחין, שהם הפנימיות של הפרצופים, שבהם כל ההנהגה, וכל הפרצוף מתנהג על ידם. והם משתנים בפרצופים עצמם מזמן לזמן, ומשנים עניניהם ופעולותיהם... ואלה הם הנקראים בשם לבוש הזה לקו הפנימי, שבהם נבחנים הפרצופים זה מזה בכל עניניהם, אם במהותם, פירוש – להיותם חסד דין רחמים, אם בכמות ערכם, פירוש – להיותם גדולי הערך או קטני הערך (קל"ח פתחי חכמה, פתח כט, פירוש, חלק ד, הבחנות ד-ה).

כבר שמעת איך עיקר ההנהגה תלויה במוחין. ואמנם אלו הם העולים והיורדים לצורך השכר והעונש בעולם, וכפי כח המוחין – כך כח ההשפעה... והיינו כי האורות משתלשלים ויורדים לפי ענין ההנהגה, מדרגה אחר מדרגה. פירוש, המוחין בזעיר אנפין הם כללות הנהגת המשפט בסוד חסד דין ורחמים, וכל שאר הפרצוף של ז"א הולך אחר זה, דהיינו חג"ת נה"י, אלא שהעיקר הוא במוחין (שם, פתח קיג, פירוש, הבחנה ב).

הנה ז"א הוא מידת משפטו ית'... והנה הז"א הוא כולל בענינו כל בחי' הדין, שלפי ההדרגה הנה נבחין אותו מתחלה בתכלית הקושי, ואח"כ במיתוק ותיקון מועט, ואח"כ במיתוק ותיקון שלם יותר, עד השלמת הענין אל נכון... והנה ראשית הדין שהוא הכעס וקצף, בבחינה זאת נעשית השבירה במלכין קדמאין, שהיא תולדת הדין הגמור. אח"כ נבחינהו בהיותו מקבל קצת תיקון ומיתוק... אח"כ נבחינהו בהיותו מקבל עוד מיתוק ותיקון... אח"כ נבחינהו בהיותו משפט נכון ומתוקן להעמיד הארץ במשפט, טוב לטובים ורע לרעים, והכל מתוקן על הסדר הנאות.

והנה אלה הג' זמנים שזכרתי הם הם בחי' הקטנות והגדלות של ז"א, כי הקטנות הוא דין, והעיבור הוא דין קשה לגמרי, חשך ממש, והיניקה דין יותר מתוק, אך שניהם שמות דאלקים כידוע, והגדלות רחמים יותר, והם שמות דהוי"ה. אך אפי' בגדלות אין ז"א אלא מידת המשפט, אך מידת המשפט בתיקון...

והנה זה הוא ענין העיבור, שז"א נבנה באימא, שספירותיו נבררות מן התוהו של המ"ק... ועכ"פ בזמן ששימש העיבור בכללות ההנהגה היה העולם בחושך גמור, שלא היתה אפילו תורה בעולם, והיינו כל זמן גלות מצרים בפרט, וכל שאר ב' האלפים של תוהו. אמנם מן הלידה והלאה אז מתחילים התיקונים להיות נוספים ובאים על המדה"ד, והם התיקונים הנתקנים בז"א ביניקה וגדלות... והנה כל זה הוא לפי ענין ההנהגה בסדר המדות (כללים תצ"ד, כלל כג, עמ' רסו-רסט).

המשכת המוחין מבטאת את דרכי ההשפעה האלוקית.

וכשנבחין ענינו לפי ענין ההשפעה, הנה נבין שספירות ז"א הם כלל ההשפעות המולידות דברי העה"ז החמרי. והענין הוא, כי הנה השפעתו ית' לפי ענינה, שהיא השפעה נמשכת ממקור הקדושה היתה ראויה להוליד רק ענינים אלקיים רוחניים וקדושים, אלא שרצה הארון ב"ה שתהיה השפעתו נשפלת בענינה, שלא תוציא תולדות כמו שהיה ראוי לה להיותה אלוקית, אלא כמו שרצה בה הרצון העליון. ונמצא גם בדבר הזה

ההדרגה הנכונה, והוא שתתחיל ההשפעה ממה שהיא ראויה להיות, ותרד בהדרגה עד מה שהיא לפי הגזירה העליונה לצורך העה"ז.

ועל כן ההארה הראשונה הנמשכת ממנו ית' היא הארה רוחנית ודקה, שתשלול החומר לנמרי, ולא תהיה לה תולדה אלא דקה אלקית ורוחנית, וזה המין הראשון. ואחריו יבא בהדרגה מין הארה אחרת, שהנמשך ממנה יהיה ענין רוחני ואלקי, אך לא ישלול החומר אלא יתרכב בחומר עצמו, והיינו שיניח לו מציאות, אך יתרכב בו להאיר חשכו בצד מה שיצטרך. ואחר המין הזה יבא מין הארה אחרת, שיהיה הנמשך ממנו חומריות ממש.

והנה שלושה המינים האלה הם, כתר, חכמה ובינה, וז' תחתונות. כי הכתר הוא המין הראשון השולל החומריות, וזה כלל אריך אנפין. חו"ב נמשכים בהדרגה אחר הכתר, כי גם הם הארה המולידה ענין אלקי ורוחני, אך לא שולל החומר, ואלה הם אבא ואימא. וז"ת הם ההארה שמוציאה החומריות, והם כלל זעיר אנפין ונוקבא. ונמצא שז"א שהוא העיקר, כי מלכות היא סופו של ז"א, הוא כלל ההארה המוציאה העה"ז. אבל בעה"ז יש החומריות, ויש ההארה הנרכבת בו, והיינו הדעה והשכל וכל שאר עניני הנשמה.

וע"כ נבחין בז"א, הו"ק, והם שרשי החומר, והגר"ר, שהם המוחין הבאים לו מאו"א. והם הם ההארה הנרכבת בחומר, כי או"א, שהם המין הב' של ההארה, שהוא המרכיב ההארה בחומר, הם מרכיבים בז"א ענין מה מהם, שהוא הוא ההארה הזאת הנרכבת בחומר. ושיעור מוחין, בהיותם מוחין דקטנות או דגדלות או דעליות, הוא שיעור ההארה הנרכבת בחומר, וכאן הוא שיעור יקר הבריות ומעלתם, כי הו"ק הם שרשי חמירותם, אך היקר הנכלל בהם בגר"ר הוא נשרש (כללים תצ"ד, כלל כג, עמ' רסט-רע).

כי הנה העה"ז להיות בתיקון, הנה אע"פ שצריך שיהיה בו החומר, אך צריך שההארה תשלוט כל כך עליו, עד שיהיו כל עניניו מקודשים, כענין שנא' לע"ל, הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ונמצא שבהארה שמרכיבים או"א בז"א, מגבירים עליו ענינם כל כך עד שהוא עצמו חוזר להיות שורש לעולם בהיותו קדוש ממש, אלא שיש בו החומר, אבל החומר עצמו מקודש...

והנה בהיות הכונה להגביר ההארה עד שישתווה הז"א לאו"א, הנה או"א הם בעצמם יתנו לו המוחין, וזה הארה רבה ושלימה. אך אם הכונה להניח ז"א בבחינתו השפלה, אלא שתתרכב בו ההארה, אז לא יתנו הם בעצמם המוחין, אלא הארה קצת מהם, דהיינו מדרגה שפלה שבהם, מלכות שלהם היא תעשה פועלת בענין זה... ועל כן בהיות הנהגת העולם לפי הגדלות הראשון, תהיה ההארה בעולם, אך לא רבה שתקדש כל הבריות. ובהיות ההנהגה לפי הגדלות השני, תהיה ההארה רבה שתקדש כל הבריות (שם, שם, עמ' רעא-רעב).

בשתי משמעויות פירש רמח"ל את המשכת המוחין – דרכי ההנהגה האלוקית ודרכי ההשפעה האלוקית. שתי משמעויות אלו נעדרות מכתבי הגר"א.

הבדלים נוספים בין שיטת הגר"א ובין שיטת רמח"ל כתבנו בעת בחינתן של סוגיות אחדות במהלך ההאצלה. את הסוגיות הללו נאסוף ונרשום להלן סעיף שנו.

פרק ארבעים ותשעה

התגלות הדברים האלוהיים (ד): יציאת מצרים,

גילוי שם ה' ומתן תורה לישראל

בששת הפרקים הקודמים הבאנו את דברי הגר"א על המוחין – מהלך הדרגתם באצילות ומשמעות גילויים לישראל. עוד לימד הגר"א על מהלך גילויים של המוחין במשך ימות עולם. לעיל, סעיף קבו, הבאנו את דבריו על גילוי המוחין בששת ימי בראשית. בפרק זה נביא את דברי הגר"א על גילוי המוחין לישראל – הקב"ה גילה להם את שם הוי"ה, עשה לעיניהם אותות ומופתים, הוציא אותם ממצרים, קרע להם את ים סוף ונתן להם תורה ומצוות.

[קעא] גילוי המוחין בעת יציאת מצרים

בסוף ביאורו לפרק הראשון של ספרא דצניעותא, דף יז ע"א-ע"ד, סיכם הגר"א את הפרק, 'כלל בזה הפרק בכלל מהתחלת עולם התהו עד סוף אצילות בכללות' [קצ]. סיכום זה הוא הפסקה היסודית ביותר בביאור ספרא דצניעותא, והוא פותח שער להבנת שיטתו של הגר"א בקבלה. הכיצד?

- א. בפסקה זו מרצה הגר"א באריכות ובפרוטרוש את מהלך ההאצלה וגילוי המוחין.
- ב. הפסקה כולה רצופה במילה 'ואח"כ'. שלושים ושש פעמים נמצאת המילה 'ואח"כ' בפסקה זו, והן מסמנות שלושים ושבעה שלבים במהלך האצילות.
- ג. עיון מדויק בפסקה זו מוצא בה לא הרצאה אחת של מהלך גילוי המוחין, אלא שלוש הרצאות זו אחר זו. הגר"א עצמו הבחין בין הרצאה אחת לרעותה – את ההרצאה השנייה ואת ההרצאה השלישית הוא פתח במילה 'וכן'.
- ד. משמעות נוספת למילה 'וכן' – היא מודיעה כי בכל שלוש ההרצאות קיים עיקרון מסוים, וכל אחת מהן חוזרת עליו בפנים שונות.

- ה. עיון נוסף בשלוש הרצאות אלה מגלה כי הן מתארות שלושה זמנים שונים, והן הולכות אחר מאמר חכמים שחילק את משך ימות עולם לשלוש תקופות, 'ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח' (סנהדרין צז ע"א).
- ו. בעקבות מאמר חכמים זה מלמד הגר"א את מהלך האצילות בשלוש הרצאות זו אחר זו – ההרצאה הראשונה היא של תוהו ותיקון בששת ימי בראשית, השנייה היא של מאורעות שני אלפים תורה, וההרצאה השלישית היא של מאורעות שני אלפים ימות המשיח.
- ז. כשם שתיאר הגר"א את מהלך גילוי המוחין בשלוש הרצאות זו אחר זו כך עשה גם בהרצאתו את מהלך תיקוני דיקנא, כמובא להלן סעיפים קצט-ר.

כאמור, ההרצאה הראשונה עוסקת במהלך התוהו והתיקון בששת ימי בראשית. הרצאה זו הובאה לעיל סעיף קכו, פסקה קצ.

ההרצאה השנייה עוסקת בתקופה השנייה, שני אלפים תורה, והיא תובא בפסקה רפ. בפסקה זו קובע הגר"א את זמן גילויים של המוחין – עת יציאתם של בני ישראל ממצרים, ומבאר את משמעותם ואת פעולתם – גילוי שם הוי"ה, אותות ומופתים, יציאת מצרים, קריעת ים סוף ומתן תורה.

פסקה רפ פותחת בתיאור גלות מצרים, 'וכן היתה ביציאת מצרים. שבגלות היה הכל סתום, ולכן אמר פרעה לא ידעתי את ה', שהיה במצרים בגלות, (בלישן סתים לאימא). 'בגלות היה הכל סתום, כלומר שם ה' היה סתום ולא נודע בעולם. גלות ישראל לאחר חורבן הבית השני היא זמן שאין בו תורה, כמובא להלן פרק פז. הגר"א מפרש כי הגלות, הן הראשונה הן האחרונה, משמעה – הגילוי האלוהי לישראל בשם הוי"ה ובמתן תורה נעדר ונחסר.

את תיאור היציאה ממצרים ממשיך הגר"א בהתגלות של הקב"ה בסנה, 'אח"כ בסנה סידר הקב"ה למשה כל המעשים הנ"ל, והוא מסיים אותו בגילוי שמו של הקב"ה משם אהי"ה לשם הוי"ה, 'וכ"ז הוא בפסוק שהודיע לו השם למשה היאך יתגלה השם מדרגא לדרגא. הפתיחה והסיום חד הם – שניהם עוסקים בהתגלות של הקב"ה למשה בסנה. כאן, בסיכום הפרק, היא נזכרת בקיצור וברמז; בפסקאות קודמות, בגוף הפרק, גילוי שם אהי"ה וגילוי שם הוי"ה למשה בסנה נתבארו באריכות ובפירוט, ככל המובא לעיל פרק ג ופרק מח.

הגר"א ממשיך בתיאור היציאה ממצרים, מרצה את מהלך הופעת המוחין ומציין את שלביו – עיבור, לידה. 'ובתחלה (עיבור), בסוד כל האותות והמופתים, ויציאת מצרים וקריעת ים סוף היה בסוד (הלידה) כידוע. ואח"כ היתה (לידת המוחין), ומתפתח בתרעוי... ואח"כ ביום שבועות... וקבל ה"ח וה"ג, עשרת הדברות, חמש נגד חמש, חמש בלוח אחד, וחמש בלוח שני, ימין ושמאל, ספר וספר וספור כמש"ל. הגר"א קושר כאן את חמשת החסדים ואת חמש הגבורות שבמוחין עם עשרת הדיברות שניתנו בהר סיני. הקשר בין המוחין ובין עשרת הדיברות נתבאר באריכות לעיל סעיף קלג, 'סוד זווג פנים בפנים, בסוד פנים בפנים דבר ה' עמכם, שהוא זווג או"א, שמשם ניתנה התורה, 'י דברות וה' חומשי תורה' [רב].

עוד הזכיר הגר"א בפסקה רפ את המשכן, וז"ל (ואחיד להאי ולהאי), במשכן, כידוע, ולכן תיכף אחר עשרת הדברות נצטוו על המשכן. הגר"א מדגיש כי הקמת המשכן היא אחר מתן תורה ועשרת הדיברות. הקמת המשכן איננה שייכת אפוא לגילוי המוחין אלא לייחוד זעיר אנפין בספירת מלכות ובספירת בינה, כמובא לעיל סעיף פג ולהלן סעיף רנו. הקמת המשכן שייכת לקומה התחתונה, היא הקומה המגלה את הדברים האלוהיים בתוך עם ישראל, כמתואר לעיל סעיף פג וסעיפים פד-פז.

רפ | ביאור ספרא דצניעותא, דף יז ע"ג-ע"ד

=	פסקה זו היא המשכה של פסקה קצ
=	חלק מפסקה זו נמצא בפסקה יד וכן בפסקה קמא
א	וכן היתה ביציאת מצרים.
ב	שבגלות היה הכל סתום,
ג	ולכן אמר פרעה לא ידעתי את ה',
ד	שהיה במצרים בגלות,
ה	(בלישן סתים לאימא).
ו	ואח"כ בסנה סידר הקב"ה למשה כל המעשים הנ"ל.
ז	ובתחלה (עיבור),
ח	בסוד כל האותות והמופתים,
ט	ויציאת מצרים וקריעת ים סוף היה
י	בסוד (הלידה) כידוע.
יא	ואז ציוה ה' לאכול מצות,
יב	ז' ימים שבין יציאת מצרים וקריעת ים סוף,
יג	שהיה הכל בסוד הלידה,
יד	בסוד שבעים שנה, ע' קלין כידוע.
טו	כי באלו הימים נשבר רגל ה', ח' ונעשה ה',
טז	ואח"כ א"צ, כמ"ש בזוהר (תצוה קפ"ג ב'), שהשיב ר"ש לר"א, דא"צ אלא באותן הימים לאדכר הנס ע"ש, וכמ"ש בזוהר פרשת פנחס דף רנ"ב ע"א, בחוטא זעירא מכלא, תבר ח' חמץ ואתעביד מצה.
יז	ואח"כ היתה (לידת המוחין),
יח	ומתפתחא בתרעוי, שהן חמשים יום שבין פסח לעצרת, חמשים שערים שלה.
יט	ואח"כ ביום שבועות, (אתא מפתחא דכליל שית), והוא ששי לחודש,
כ	(ומכסייא פתחהא),
כא	וקבל ה"ח וה"ג, עשרת הדברות,
כב	חמש נגד חמש,
כג	חמש בלוח אחד, וחמש בלוח שני, ימין ושמאל,
כד	ספר וספר וספור כמש"ל.

כה	ואח"כ (ואחיד להאי ולהאי), במשכן, כידוע,
כו	ולכן תיכף אחר עשרת הדברות נצטוו על המשכן.
כז	ונצטוו מקודם על הדינין, ואלה המשפטים כו',
כח	כמ"ש בפרשת משפטים דף קכ"ג... אימתי מתברכא מניה, בשעתא דאתתקנו דינין לתתא, וכד דינין מתתקנין לתתא מתתקנין לעילא, וכל תקונין דמלכא בחדוותא בשלימו דאינון שמא קדישא, והוה כלל חד וכדין הוא שרי בגווייהו דכתיב כו', ע"ש,
כט	ולכן אח"כ נצטוו, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.
ל	וכ"ז הוא בפסוק שהודיע לו השם למשה
לא	היאך יתגלה השם מדרגא לדרגא,
לב	כמ"ש בפרשת א"מ דף ס"ה ע"ב, ורזא דמלה הכי הוא, אקיי"ק דא כללא דכלא, דכד שבילין סתימין ולא מתפרשין, וכלילין בחד אתר, כדין אקרי אקיי"ק, כללא כלל סתים ולא אתגלייא, בתר דנפקי מניה שירותא והוה נהר, אתעבר לאמשכא כלל... בתר דנפיק כלל ואתתקן כל חד וחד באתריה, שבק כלל ואמר ה', דא פרטא ודא קיומא, ובהיא שעתא ידע משה רזא דשמא קדישא סתים וגלייא כו'.
=	המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה תרח

•

ההרצאה השלישית עוסקת בגילוי המוחין ושם ה' בימות המשיח. הרצאה זו תובא להלן סעיף שכט, פסקה תרח.

[קעב] שיטת הגר"א (כ): יציאת מצרים, גילוי שם ה' ומתן תורה לישראל

לעיל, סעיפים לא-לב וסעיפים פד-פז, ביארנו את ההבדל היסודי בין המקובלים ובין הגר"א. המקובלים לימדו כי מהלך האצילות מכוון להמשכת השפע אל האדם, וספירותיה של האצילות הן מידות המשפט של השופט כל הארץ ונותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. הגר"א לא לימד על המשכת השפע אל האדם, אלא על התגלות הדברים האלוהיים לישראל – שם ה', תורה ומצוות. הגר"א אינו מבאר את המשכת השפע, התלויה במעשי האדם ובהתנהגותו, אלא את הפעולה הקודמת לה – ההתגלות האלוהית המודיעה את שם ה' ונותנת תורה ומצוות לישראל. בפרקים הקודמים הבאנו את דברי הגר"א המבארים בפרוטרוט את תיקון המוחין. בכל דבריו אלה ממשיך הגר"א את דרכו המיוחדת בביאור תכלית האצילות, ועל פיה הוא מפרש כי תיקון המוחין משמעו – התגלות הדברים האלוהיים אל ישראל.

- א. המוחין הם שם הוי"ה, כי כל הוי"ה הוא קומה שלימה, והן הג' מוחין דמתחלקין בז"א [רסז], וידוע שהמוחין דז"א נקראים הוי"ה [רע], 'סוד המוחין דגדלות, שם הוי"ה כידוע' [רעא].
- ב. שם הוי"ה מתגלה בזעיר אנפין, במהלך של גילוי אחר גילוי משם אהי"ה עד שם הוי"ה. ולכן שם של ז"א הוא עיקר השם המיוחד, וכל השמות שקודמין לו, אקיי"ק ושאר השמות, הן טפלין לו,

אע"פ שהן גבוהין יותר ממנו... וכל השמות עד ז"א הם אינן שמות בעצמן, רק על ז"א שיתגלה... ואינן שם העצם אלא בז"א, ששם השם בעצמו מתגלה. וכן השמות מורין כן, אקיי"ק, שאהיה אח"כ ולא עכשיו, והוי"ה הוא יהיה בהוה' |רעח|. וכל השמות הוא בז"א, ששם הוא גילוי וזהו כוונתו, וכל השמות שקודם הוא ששם מורה שיתגלה, וכל מה שמתגלה יותר הוא יותר גדול' |רעח|.

ג. שם הוי"ה התגלה למשה ולישראל בעת יציאת מצרים. את תיאור היציאה ממצרים פותח הגר"א בהתגלות של הקב"ה למשה בסנה, 'אח"כ בסנה סידר הקב"ה למשה כל המעשים הנ"ל' |רפ|, והוא מסיים אותו בגילוי שמו של הקב"ה משם אהי"ה לשם הוי"ה, 'זכ"ז הוא בפסוק שהודיע לו השם למשה היאך יתגלה השם מדרגא לדרגא' |רפ|.

ד. בשני מקומות בביאור הפרק הראשון של ספרא דצניעותא עסק הגר"א בעניינם של המוחין – בתחילת הפרק ובסופו. בתחילת הפרק כתב הגר"א, 'סוד זווג פנים בפנים, בסוד פנים בפנים דבר ה' עמכם, שהוא זווג או"א, שמשם ניתנה התורה, 'דברות וה' חומשי תורה' |רב|. בסוף הפרק כתב, 'זאח"כ היתה (לידת המוחין)... וקבל ה"ח וה"ג, עשרת הדברות, חמש נגד חמש, חמש בלוח אחד, וחמש בלוח שני, ימין ושמאל' |רפ|. בשני מקומות אלו הגר"א מלמד כי גילוי המוחין משמעו – מתן תורה לישראל.

ה. גם בימות המשיח יתגלו המוחין – תחילה יהיו חבלי משיח ולידה לישראל, ואחר תתגלה רוח ה' על כל האדם ודעת ה' תמלא את הארץ.

